

אחדות

XXXIII. ÉVFOLYAM, 172. SZÁM • 2023. DECEMBER • 500 Ft
5784. TÉVÉT • סבת תשפ"ד • ב"ה

egység

ירחון יהדות הונגריה

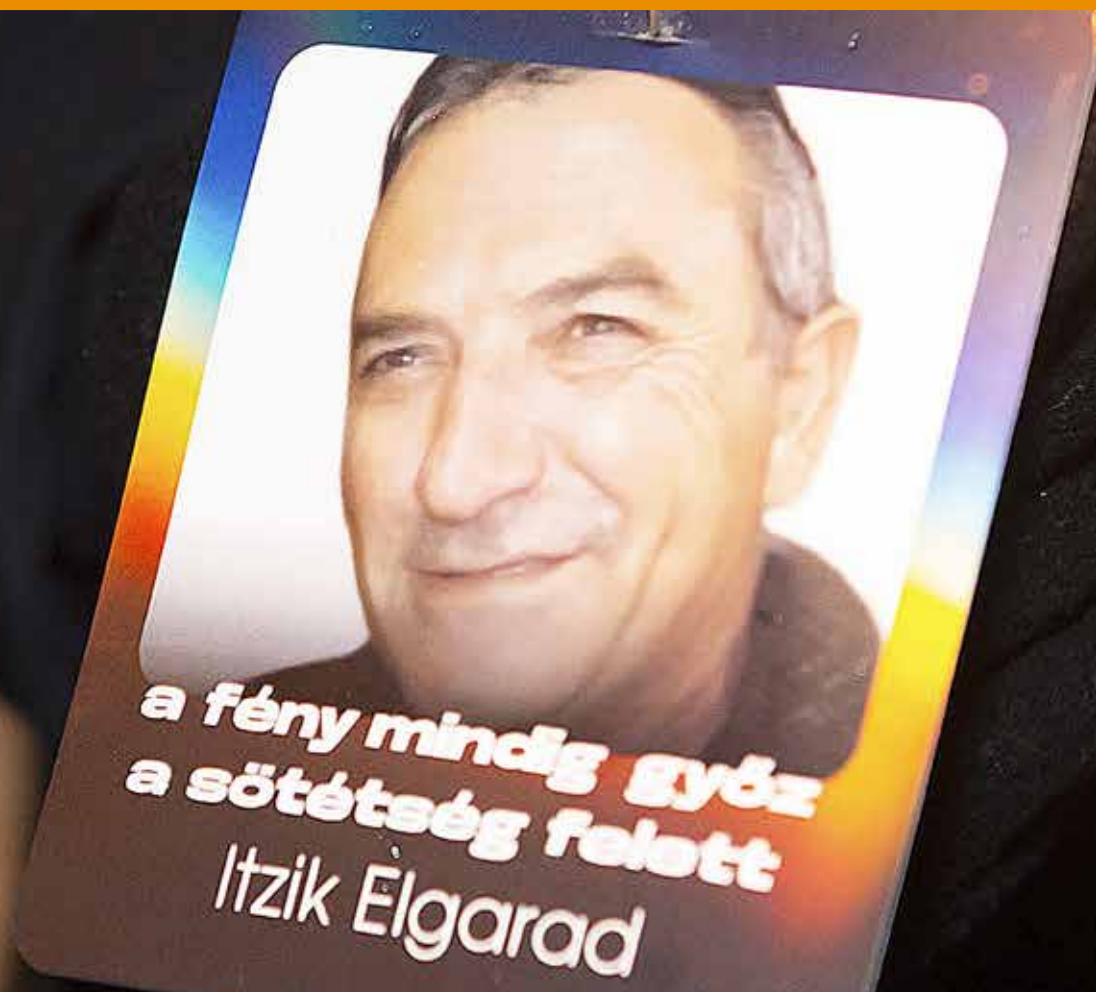
MAGYAR ZSIDÓK LAPJA • EGYSÉGES MAGYARORSZÁGI IZRAELITA HITKÖZSÉG

**HANUKATALIZÁTOR-díjat
nyert a CTeen**

GÁZA ZSIDÓ MÚLTJA

Túszul ejtett nemzet

A foglyok kiváltása háláchikus és politikus szemmel

EGYSÉGBEN AZ ERŐ: így ünnepeltük a hanukát

KEDVES OLVASÓ!

A 21. században elképesztő mennyiségű információhoz tudunk pillanatok alatt hozzájutni. Stabil internetkapcsolattal és egy kis kutatói affinitással szinte bármiről bármit megtudhatunk. Aztán pedig ugyanannak az ellenkezőjét is. Mert hiába áll rendelkezésünkre végtelennek tűnő információ, a tudásunk, belátásunk és információfeldolgozó-képességünk továbbra sem lesz elegendő ahhoz, hogy számunkra ismeretlen témákról eldöntsük, mi igaz és mi nem velük kapcsolatban.

Ezzel szemben áll az, hogy hajlamosak vagyunk a saját tudásunkat, a világról való tapasztalatunkat általános érvényűnek elfogadni. És nagyon-nagyon nem szeretjük, ha valaki felforgatja a világképünket. Így hiába juthatunk hozzá elvben a valódi tényekhez és igazságokhoz, inkább olyan dolgokat szeretünk meghallani és befogadni, amelyek alátámasztják a preconcepcióinkat, a világról alkotott képünket és elutasítjuk azt, ami megkérdőjelezi ezeket.

Szeretjük azt hinni, hogy a világ megérthető (és mi értjük is), megismerhető és befogadható. De sajnos nem az. A világ, a tudomány, a társadalom és mindenben az ember bonyolult és komplex. Érdekes módon, minél felületesebb tudással rendelkezünk egy témáról, annál nagyobbak hisszük az ismeretanyagunkat és minél inkább elmerülünk egy témában, annál inkább megértjük, milyen keveset is tudunk valójában és mennyi még a megértésre, megszerzésre váró tudás. Mint a kaleidoszkóp, amin fordítunk egyet és hirtelen rájövünk, hogy újabb és újabb fölfedezésre váró világok vannak benne elrejtve.

Amikor Tórát tanulunk, akkor annyi előnyünk van, hogy tudjuk: esélyünk sincs tökéletesen megismerni és megérteni az egészet, teljes mélységében, és örülünk, ha valamit mégis a magunkévá tudunk tenni belőle. A talmudi vitákból és a szövevényes rabbinikus irodalomból pedig megtanulhatjuk, hogy nemcsak a megszerzett tudás számít, de az oda vezető út is; hogy lehet tanulni a megcáfolt véleményekből és nem muszáj mindig mindenben egyetértenünk.

A világ nem állandó, folyamatosan változik és változunk benne mi magunk is. Ami örök és állandó, az a Tóra: a mi dolgunk, hogy megtanuljunk az értékei által élni a változó világban.

Steiner Zsófia
főszerkesztő

Előfizetés:

www.fizetes.zsido.com

Újságunk korábbi lapszámait a
www.zsido.com/egység
oldalon találja meg elektronikus formában.

További információért hívja
a **06 1 268 0183**-as telefonszámot.

SMÚZ

- 2 Csak a változás állandó
Steiner Zsófia főszerkesztő
- 4 Hírek

A REBBE SZAVA

- 5 Otthonaink védelmezői:
az anyukák és a mezuzák

HOHMECOLÓ

- 6 Az egyik legnagyobb micva:
foglyok kiváltása
Naftali Deutsch
- 10 A túsul ejtett nemzet
Seres László
- 12 Gáza zsidó múltja
Chana Deutsch

JIDDISKÁJT

- 16 „Aki sajnálja a kegyetlent,
az kegyetlen lesz
az ártatlanokkal”
Vallási útmutató izraeli
katonáknak a háború idejére
Interjú Oberlander Báruch rabbival
Steiner Zsófia

JUDAPEST ANNO

- 20 A hit és a remény hajléka
A Bethlen tér zsidó fejezetei 2. rész
Cseh Viktor

KILE

- 24 Hanukaleidoszkóp
– képriport
Liebman Flóra
- 28 Hanukatalizátor díjat nyert
a CTeen
Liebman Flóra

MISPÓHE

- 30 Gasztronómia a frontvonalban:
mit esznek Izrael védelmezői?
Dénes Anna
- 33 Hogyan győzte le
medvetánccal a spólai
nagyapó a kozákokat?
Dénes Anna

ÉCESZGÉBER

- 34 A zuhanó repülőn
nincsenek ateisták
Steiner Zsófia

BORÍTÓ

Hanukai meg-
emlékezés a túsuzokért

Fotó: Demecs Zsolt

egység MAGAZIN

Kiadja a Chábád Lubavits –
Zsidó Nevelési és Oktatási Alapítvány
Achdut magazine is published
by Chabad-Lubavitch
The Jewish Heritage Center of Hungary

1052 Budapest, Károly krt. 20.
Telefon/fax: (+36-1) 268-0183
E-mail: egység@zsido.com
Internet: www.zsido.com

FELELŐS KIADÓ:
Oberlander Báruch rabbi
FŐSZERKESZTŐ: Steiner Zsófia
FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES:
Cseh Viktor

ROVATVEZETŐK:
Dénes Anna, Cseh Viktor
OLVASÓSZERKESZTŐ: Molnár Zsófia
TERVEZŐ-SZERKESZTŐ: Juhász Valéria

ISSN 1217-3223 (nyomtatott)
ISSN 1588-0346 (on-line)

A kiadvány szent szövegek részleteit
és magyarázatait tartalmazza.
Kérjük, ne dobja el!

10. oldal

A túsul ejtett nemzet

„A Hamász a 240 túsul Gázába hurcolásával lényegében magát az izraeli társadalmat ejtette túsul: minden katonai döntést alaposan meg kell gondolnia, nehogy a foglyok életét veszélyeztesse.”

28. oldal

Hanukatalizátor díjat nyert a CTeen

„A Bassman házaspár szűk három év alatt ismert és népszerű ifjúsági szervezetté tette a CTeen Hungary-t, ami szoros baráti viszonyt ápol a többi magyarországi zsidó ifjúsági szervezettel.”

30. oldal

Gasztronómia a frontvonalban

„Az eredeti ellátmány doboza öt adagot tartalmazott, mert ennyien fértek be az akkoriban használatos Sherman-tankokba.... ma pedig – a Merkava-tank személyzetének megfelelően – négyszemélyes dobozok vannak forgalomban.”

Fárbrengen az Óbudai Zsinagógában egy különleges vendéggel

Kiszlév hó 19-én (idén december 2.), a hászidizmus újévén az Álder rebbe, a Ijádi-i Snéur Zálmán rabbi szabadulását ünnepeljük a cári börtönből tradicionális összejöveletekkel. Magyarországon az Óbudai Zsinagógában tartották az idei ünnepséget. Az est díszvendége a budapesti születésű, ma Izraelben élő Salamon Ávráhám rabbi volt, aki egy rövid ideig a Vasvári Pál utcai zsinagóga helyettes rabbija volt.

Szüleivel 1956 októberében menekültek el Magyarországról és Izraelbe alijáztak. Itt ismerkedett meg a lubavicsi haszid irányzattal. Mint mondta, a haszidizmus az odaadó szeretetet, a jóakaratot és a lélek tisztaságát tartja a legfontosabbnak: őszinte örömmel, táncdal-dallal kell szolgálni az Örökkévalót. Az óbudai fárbrengent is ennek a szelleme hatotta át. Levi Greenberg rabbi gitárjátéka révén felhangzottak a jól ismert dallamok, s a résztvevők vidám énekléssel, táncal köszöntötték a haszidizmus új évét.

Izrael: kevesebb turista, több bevándorló

Az izraeli idegenforgalmi minisztérium adatai szerint novemberben mindössze 38 ezer turista érkezett Izraelbe, szemben a tavalyi év azonos időszakában mért 370 ezerrel. A meredek zuhanás éppen akkor következett be, amikor a minisztérium tisztviselői rekordközelit évet vártak a turizmusban a koronavírus világjárványból való globális kilábalást követően.

Ugyanakkor egyre többen választják lakhelyüknek Izraelt. „A bevándorlók folyamatosan lenyűgöznek minket, ahogyan bizonyítják elkötelezettségüket a cionista álm megvalósítása iránt, hogy Izrael legyen az otthonuk” – mondta Tony Gelbart, az alijázókat segítő Nefesh B’Nefesh társalapítója és elnöke, hozzátéve: „Az alija-kérelmek jelentős növekedésének fényében optimistán indulunk neki 2024-nek, és partnereinkkel együtt készen állunk arra, hogy tárt karokkal fogadjunk minden egyes embert, aki Izrael Államát választja”.

Börtönlelkészi munkáról tartottak konferenciát

Miképpen támogatja a fogvatartottak társadalmi visszailleszkedését a hit, a vallás, az egyházi tanítások? Mi a börtönlelkészek feladata, küldetése? Többek között ezekről a kérdésekről esett szó november 22-én, a *Vallás és reintegráció* című konferencián. A börtönlelkészek előadásai között a résztvevők meghallgathatták Faith Asher országos börtönrabbit is, aki a rabbinátus feladatairól és filozófiai háttéréről beszélt. Mint elmondta, fő feladatai közé tartozik „a lelket és a testet is magasabb, szentebb szintre emelő kóser étkezés biztosítása”, tanulókörök szervezése, valamint „a zsidó ünnepek lebonyolításának biztosítása, illetve a mindennapi élet vallásjogi kérdéseiben való támogatás.” Beszélt az ún. izraelita zárka kialakításáról, melynek „segítségével a közös valláshoz tartozók együttesen tudják megélni a hitélet támogató erejét”.

Élre törtek a „Vaskardok”

A National Geographic magazin közzétette a 2023-as év hét legnagyobb felfedezésének listáját. Első helyre az Izraeli Régészeti Hatóság, az Ariel Egyetem és a Héber Egyetem kutatói által a Júdeai-sivatagban talált fegyverraktárt választották.

A kutatók négy 1900 éves, kiváló állapotban lévő római kori kardot és egy nyeles fegyvert rejtő rejtékhelyet fedeztek fel az Éjn Gedi természetvédelmi területen egy barlang hasadékaiban. A fegyvereket a júdeai lázadók rejtették el, miután zsákmányként lefoglalták őket a római hadseregtől. „Egyetlen kardot találni ritkaság – na, de négyet? Ez több mint egy álm!” – mondták a kutatók.

A Bár Kochbá-félkelés idejéből származó fegyverek rejtékhelyét a média egy hónappal az október 7-i mézárulás előtt tette közzé. Nem kizárt, hogy ez inspirálta a háború nevének kiválasztását is.

Otthonaink védelmezői: az anyukák és a mezuzák

*A zsidó anyáknak és lányoknak,
éljenek bárhol
Isten áldjon benneteket*

Áldás és üdvözlés

A legutóbbi események – az ugandai repülőgép-eltérítés és túszejtés, illetve az iztam-buli kegyetlen merényletkísérlet – kapcsán.

Fontos megérteniük a fenti történések tanulságait, tehát azt, hogy a zsidóknak késlekedés nélkül mindent meg kell tenniük biztonságuk és védelmük fokozása érdekében. Elsősorban spirituális téren, melylyel Isten áldásához teremtenek csatornát, de fizikai értelemben szintén, azaz kellő szakértelemmel kell a megfelelő módszereket alkalmazni, alkalmazkodva a világban zajló eseményekhez. Ha mindez megvalósul, akkor teljes sikerre számíthatnak, az isteni ígéretnek megfelelően: „Isten, a te Istened fog megáldani mindenben, amit teszel”. Védve és óvva lesznek az ellenségeiktől és megmenekülnek a kellemetlen eseményektől, melyektől az Örökkévaló óvjon.

A fent említett történések egy fontos feladatra emlékeztetnek mindannyiunkat és minden zsidó testvérünket, különös tekintettel a zsidó anyákra és lányokra – hiszen a férjzett zsidó asszonyokat ákeret hábájitnak, az otthon oszlopának nevezük, akik pedig még nem házasok, azok a jövőben válnak az otthon tartóoszlopává, és erre fiatal koruktól fogva készülnek. Ez a feladat pedig a zsidó otthon védelme, mely a jelenlegi helyzetben kiemelten fontos. A valódi védelem az, amit az Örökkévaló nyújt, ahogy áll: „Isten védelmezi a várost”. Ahhoz, hogy biztosítani tudjuk ezt az isteni védelmet, az otthonainkban mindennek az isteni törvényeknek megfelelően kell zajlania. Az otthon egyben az isteni jelenlét lakhelye is, az ígéretnek megfelelően: „Közöttük fogok lakozni”.

Ezenfelül az Örökkévaló egy különleges ajándékot adott népének, mely az otthonokat védelmezi, mégpedig a mezuzá

parancsolatát. Bölcsseink egyértelműen kijelentik: „Az otthont a mezuzá védelmezi”. Ez a védelem továbbá a házban kívül is elkíséri az otthon lakóit, ahogy áll: „Az Örökkévaló védelmezi mentedben és jöttödben, mostantól mindörökké”. Szent könyveinkben azt is találjuk, hogy Isten egyik nevét (*sin-dálet-jud*) kell a mezuzá hátoldalán feltüntetni, mely a „somér dáltot Jiszráel”, azaz Izrael ajtajainak őrzője kifejezés kezdőbetűi is egyben.

Arról se feledkezzünk meg, hogy amint a zsidók mind egy testet alkotnak és szoros kapcsolatban állnak egymással, úgy a zsidó otthonok ajtófélfán lévő, kóser mezuzák biztosította védelme is kiterjed népünk

minden egyes tagjára, legyenek bárhol, és nemcsak azt az egy bizonyos otthont védik, melynek bejáratának ajtófélfájára felerősítették. Továbbá, mivel minden egyes zsidó háziasszony az otthon tartóoszlopának minősül, a zsidó lányok pedig leendő tartóoszlopnak, különleges érdemük és felelősségük van a mezuzák tekintetében és az ő feladatuk, hogy gondoskodjanak kóser mezuzáról otthonuk minden egyes olyan helyiségének ajtófélfájára, melyre vonatkozik ez a parancsolat, sőt legyenek azon, hogy zsidó szomszédaik és barátai és általánosságban minden zsidó otthon ajtófélfáin legyenek kóser mezuzák.

Azt remélem és azért imádkozom, hogy mindezt nagy lelkesedéssel és örömmel valósítsák meg, legyenek sikeresek ezen törekvésükben és inspiráljanak másokat is ugyanerre, s így a sokaság érdemei eredményeként csak jóban legyen részük.

M. Schwartz

Az egyik legnagyobb micva: FOGLYOK KIVÁLTÁSA

NAFTALI DEUTSCH *írása*

A zsidó történelem során, különösen a diaszpóra országaiban, gyakran előfordult, hogy a közösség összetartására és a vallási parancsolatokhoz való ragaszkodására építve bűnözők vagy nagy hatalmú uraságok túszoikat ejtették, akiket csak jelentős váltságdíj fejében engedtek szabadon. Nem meglepő tehát, hogy a rabbikat minden nemzedékben foglalkoztatta a foglyok kiváltásának kötelezettsége, annak részletei, szabályai és korlátai. Napjainkban Izraelben zajlik tragikus túszedráma, mely számos etikai és vallásjogi kérdést hozott a felszínre. Alább azt vizsgáljuk, hogy a zsidó nép vezetői, Mózesztől a kortárs rabbikig, milyen válaszokat adtak e témában.

A fogság rosszabb, mint a halál

A Talmud bölcsei az egyik legnagyobb micvának, vallási kötelezettségnek és jó cselekedetnek tartották a túsok kiváltását, melyről az alábbi talmudi történet is tanúskodik, a *Bává bátrá* traktátus nyolcadik lapjáról:

„Ifrá Hormiz, Sapur [perzsa] király anyja egy pénzzel teli erszényt küldött Ráv Jozsefnek, és azt mondta: Használd ezt egy nagy micvára! Ráv Jozsef leült és elgondolkozott: mi az, hogy nagy micva? Ábáje így szólt hozzá: Az alapján, amit Smuel bár Jehuda arról tanított, hogy az árvékat nem kényszerítjük adakozásra, még foglyok kiváltása érdekében sem, az következik, hogy a foglyok kiváltása egy nagy micva.”

Egy autonóm zsidó közösségben a rabbik elrendelheték, hogy bizonyos célokra minden ember kötelező jelleggel adományozzon egy bizonyos összeget. Ez alól az árvek általában felmentést kaptak. Abból, hogy Smuel bár Jehuda éppen a foglyok kiváltásának parancsolatát hozta fel példának, azt tanuljuk, hogy ez a kötelezettség erősebb volt minden másnál. A történet így folytatódik:

„Azt mondta Ráv Rábá bár Márinak: Mi a forrása annak, hogy a bölcsek szerint a foglyok kiváltása nagy micva? Így felelt: Írva van (Jirmijá 15:2.):

„És lesz, midőn szólnak hozzád: hová menjünk? szólj hozzájuk: így szól az Örökkévaló: aki halálra való, a halálra, aki kardra, a kardra, aki éhségre, az éhségre, és aki fogságba, az fogságba”.

Jochánán rabbi mondta: Amelyik [büntetés] később következik a mondatban, az szigorúbb, mint az azt megelőző.

A kard rosszabb, mint a [természetes] halál. Ezt alá lehet támasztani egy írásverssel és logikai következtetéssel is. Ha a logikai következtetést akarod: Ez [a kard] meggyalázza a testet, az [a természetes halál] nem gyalázza meg. Ha az írásverset akarod (Zsoltárok 116:15.):

„Drága az Örökkévaló szemeiben jámborainak halála”.

Az éhség rosszabb, mint a kard. Ha a logikai következtetést akarod: Ez [az éhezés] szenvedést okoz, az [a kard] nem okoz szenvedést. Ha az írásverset akarod (Siralmak 4:9.):

„Jobban jártak a kard megöltjei, mint az éhség megöltjei”.

A fogság pedig rosszabb mindezeknél, mert abban mindegyik benne foglaltatik”.

Egy túsul ejtett ember tehát jobban szenved mindenkinél, hiszen éheznek, szomjaznak, fáznak és teljes mértékben ki van szolgáltatva fogva tartójának, ráadásul huzamos időn keresztül.

A foglyok kiváltása fontosabb, mint zsinagógát építeni

Mintegy nyolcszáz évvel ezelőtt, a RáMBáMként és Maimonidészként is ismert, Kairóban élő Mose ben Májmon rabbi (1138–1204) a Tóra törvényeit rendszerező

kódexében is kiemelt jelentőséget tulajdonított e parancsolatnak, és véleményét különböző tórai idézetekkel támasztotta alá (A szegényeknek járó ajándékok szabályai 8:10.):

„A foglyok kiváltása a szegények ellátását és felruházását is megelőzi. Nincs a foglyok kiváltásánál nagyobb micva, mert a fogoly éhez, szomjazik, mezítelen és életveszélyben van. Aki nem törődik a megmentésükkel, az a következő tilalmakat szegi meg:

„Ne keményítsd meg szívedet és ne zárd be kezedet testvéred előtt, aki szűkölködő.” (5Mózes 15:7.)

„Ne állj veszteg felebarátod vérénél.” (3Mózes 19:16.)

„Ne uralkodjék rajta szigorúsággal szemeid láttára.” (3Mózes 25:3.)

„De nyisd meg kezedet neki.” (5Mózes 15:8.)

„Éljén testvéred melletted.” (3Mózes 25:36.)

„Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat.” (3Mózes 19:18.)

„Mentsd meg a halálra vitteket.” (Példabeszédek 24:11.)
„Nincs tehát nagyobb micva, mint a foglyok kiváltása”.

Hozzá hasonlóan fogalmaz Joszef Káro rabbi (1488-1575), a Sulchán Áruach törvénykódex szerzője (Jore déá 252:1.):

„A foglyok kiváltása a szegények ellátását és felruházását is megelőzi. Nincs a foglyok kiváltásánál nagyobb micva, ezért a bármilyen micva céljára összegyűjtött pénz váltságdíjként használható fel, még akkor is, ha eredetileg egy zsinagóga felépítésére gyűjtötték”.

A foglyok kiváltása érdekében tehát bármilyen forrás felhasználható, hiszen a közösség érdekei eltörpülnek az ő szenvedéseikhez képest, és ezért minden pénzt a kiszabadulásukhoz kell felhasználni.

A foglyok kiváltásának korlátai

Ezzel együtt már a Talmudban is úgy vélték, hogy a józan ész határait tilos átlépni a váltságdíj kialakulásakor, nehogy a közösség hosszú távú érdekei csorbát szenvedjenek. Ezt olvashatjuk a Gitin traktátus 45/a oldalán:

„Misna: Nem váltjuk ki a foglyokat az értéküknél nagyobb összegért, a világ kijavítása (tikun olám) miatt. Gemará: A következő kérdés merült fel a „világ kijavítása” kifejezéssel kapcsolatban: A közösség terhei miatt vagy talán azért, hogy ne ejtsenek több foglyot?”

Az eltúlzott váltságdíjjal kapcsolatban tehát két probléma merülhet fel: az adott közösség képtelenné válhat egyéb szükségletei (szegények, árvák, betegek támogatása, intézmények fenntartása stb.) finanszírozására, illetve arra ösztönözhetik a bűnözőket vagy a hatalmasságokat, hogy kifejezetten zsidó túszokat ejtsenek, hiszen értük bármennyi pénzt követelhetnek.

A Gemará kérdésére a Sulchán Áruach (Jore déá 252:4.) a következő választ adja:

„Nem váltjuk ki a foglyokat az értéküknél nagyobb összegért, a világ kijavítása miatt, nehogy az ellenség emiatt minden alkalmat megragadjon a foglyok ejtésére. Egy ember azonban bármilyen összegért kiválthatja saját magát. Egy tóratudóst, sőt még azt is, aki nem tóratudós, de tehetséges tanuló és lehet, hogy nagy ember válik belőle, kiválthatunk nagy összegért is”.

Káro rabbi tehát abban látja a problémát, hogy amennyiben a zsidó közösség bármekkora összeget kifizet a foglyokért, akkor sokan vetemednek majd arra, hogy zsidókat raboljanak el, hiszen jobb árat kapnak értük, mint

FÉRFIAK. NŐK. KISBABÁK. IDŐSEK. MÉG MINDIG A HAMÁSZ FOGSÁGÁBAN VANNAK. HOZZÁTOK HAZA ŐKET MOST!

másokért. Kivétel azért természetesen itt is akad: a Tóra bölcsei, illetve azon fiatalok estében, akikben megvan a képesség arra, hogy idővel nagy rabbivá érjenek, kifizethetnek a megszokottnál magasabb váltságdíjat is. Továbbá egy magánszemély bármennyit áldozhat a vagyonából arra, hogy saját magáért kifizesse a váltságdíjat.

Egy ember értéke

Felmerülhet a kérdés, hogy vajon hogyan lehet megállapítani egy ember pénzben kifejezhető értékét. Ne feledjük, hogy azokban az időkben a rabszolgatartás bevett gyakorlat volt, tehát pontosan lehetett tudni, hogy mennyit ér egy bizonyos életkorú, nemű, egészségi állapotú, fizikai adottságú ember, és ennek megfelelően állapították meg a foglyokért adott váltságdíjat is.

A Gitin traktátus figyelmeztetése ellenére a zsidó közösségekben általában az volt a gyakorlat, hogy kifizették a túlzó követeléseket is. A híres kairói genizában például találtak olyan feljegyzést, mely szerint bár a váltságdíj megszokott összege akkoriban 33 dinár volt, a zsidók nem ritkán ennél többet, negyven, hatvan vagy akár száz dinárt is kifizettek foglyul esett társaikért.

A RáDBáz (Dávid ibn Zimra rabbi, 1479–1573), így ír responsum-gyűjteményében (1:40.):

„A zsidók már hozzászoktak ahhoz, hogy nagyobb összegért váltják ki a foglyaikat, mint amennyi a piaci értékük. Egy mindössze húsz dinárt érő öregemberét vagy gyerekét is kifizetnek száz dinárt vagy többet. A Misna ugyan azzal érvel, hogy emiatt még több foglyot ejtenek majd, de mi azt látjuk, hogy a mostani emberrablók nem kifejezetten zsidókat akarnak elrabolni, hanem bárkit, akit megtalálnak. ... Emellett a zsidók azért is hajlandóak magas árat fizetni, mert bölcseket is elrabolnak, illetve a foglyot kitérésre is kényszeríthetik.”

A rabbi itt egy új, korábban nem említett szempontot is bevezet: zsidó túsok esetében felmerülhet az a veszély

is, hogy a fogva tartók kitérésre kényszerítik áldozataikat, és ezt elkerülendő, érdemes – a Misna rendelkezése ellenére – eltúlzott összeget is kifizetni.

A rabbi, aki fogságban halt meg

Volt olyan rabbi is azonban, aki akár a saját életét kockáztatva is határozottan ellenezte, hogy a megszokottnál több pénzt fizessenek ki az ellenségnek. A németországi Rottenburgban élő Meir ben Báruch rabbi (1215–1293), korának egyik legnagyobb tudósa volt. A folyamatos üldözések miatt 1286-ban úgy döntött, hogy a Szentföldre vándorol, ám útközben felismerték és a mainzi érsek parancsára bebörtönözték. A Habsburg-ház alapító I. Rudolf király hatalmas üzleti lehetőséget látott a rabbi fogva tartásában, mert tudta, hogy a közösség vezetőjéről van szó, s így hatalmas összegű váltságdíjat szabott ki. Meir rabbi egyik tanítványa, a később szintén a legnagyobbak közé emelkedő, ROŠ (Áser ben Jechiél rabbi, 1250–1327) meg is kezdte a pénz összegyűjtését, ám fogságban sínylődő mestere határozottan megtiltotta, hogy kiváltsák, mert attól tartott, hogy ha engednek a király követelésének, akkor egy rabbi sem lesz biztonságban többet a birodalomban. Meir rabbi így továbbra is a börtönben maradt, és hét évvel később ott is hunyt el. A tragikus történet azonban ezzel még nem ért véget. Rudolf király a rabbi holttestének kiadását is váltságdíj megfizetéséhez kötötte, melyet végül egy Alexander ben Slomó Süsskind Wimpfel nevű zsidó fizetett ki. Jótettéért annyit kért, hogy halála után Meir rabbi mellé temessék el. Ez így is történt, sírjaik a mai napig egymás mellett állnak a wormszi zsidó temetőben.

Hadifoglyok kiváltása

Eddig azt vizsgáltuk, hogy mi a teendő, ha váltságdíj miatt rabolnak el valakit. A szomorú izraeli helyzet miatt érdemes arról is beszélni, hogy háborús konfliktus ide-

jén mi az előírás. Erre a Tórában (3Mózes 21:1-3.) is találunk példát:

„Meghallotta a kánaáni, Arad királya, aki délen lakott, hogy eljött Izrael a kémek útján, és harcolt Izrael ellen és foglyokat ejtett közülük. Ekkor fogadalmat tett Izrael az Örökkévalónak és mondta: Ha kezembe adod ezt a népet, akkor átokként kiirtom az ő városaikat. Az Örökkévaló meghallgatta Izrael szavát, és kezébe adta a kánaánit és átokként kiirtotta azokat és városaikat és elnevezte a helyet Chormának”.

A neves kommentátor, RáSI (Slomó ben Jicchák rabbi, 1040–1105) megjegyzi, hogy mindössze egyetlen szolgálólányt raboltak el. Izrael azonban mégis hadba vonult. Nem egyezkedtek, nem ajánlottak semmit és senkit cserébe, hanem fegyverrel oldották meg a konfliktust. Hasonló hozzáállást figyelhetünk meg abban a bibliai történetben (1Smuel 30.) is, ahol az amáléki nép ejtett foglyokat Ciklág városában. Dávid király sem bocsátkozott tárgyalásba, ehelyett azonnal háborút indított:

„Volt pedig, mikor megérkeztek Dávid és emberei Ciklágba a harmadik napon – az amálékiek pedig portyáztak volt a délvidéken és Ciklág ellen, megverték Ciklágot és elégették tűzben, fogságba ejtették a benne levő asszonyokat, aprajától nagyjáig, nem öltek meg senkit; elvitték és útjukra mentek. ... Dávid két felesége is fogságba vitetett: a jizreélbeli Áchinoám és Ávigáil, a kármelbeli Návál felesége. ... És szólt Dávid Evjátár paphoz, Áchimelech fiához: Hozd ide, kérlek, nekem az efodot. És odavitte Evjátár az efodot Dávidhoz. És megkérdezte Dávid az Örökkévalót, mondván: Üldözsem e csapatot, utolérem-e? Mondta neki: Üldözd, mert utol fogod érni és menteni is fogsz. ... És megverte Dávid őket alkonyattól másnap estig és nem menekült közülük senki, hanem csak négyszáz legény, kik a tevékre ültek és megfutamodtak. Így megmentett Dávid mindent, amit elvittek az amálékiek; két feleségét is megmentette Dávid. És nem hiányzott nekik senki aprajától nagyjáig, sem fiúk, sem leányok, sem a zsákmányból semmi mind abból, amit elvittek volt; mindent visszahozott Dávid”.

Az október 7-i túsok

Később a Talmud is ezt a megközelítést ajánlja. Ha Izraelt támadás éri, a kár nagyságától függetlenül fegyverrel kell fellépni, mert ellenkező esetben az ellenség a jövőben sem hagy fel a támadással és egyre nagyobb veszélyt jelent majd. Így áll az *Eruvin* traktátusban (45a.):

„Egy olyan város, mely a határövezetben fekszik és az ellenség megtámadja, de nem gyilkolni akarnak, hanem szénát és szalmát szerezni – fegyveresen vonulnak ki ellenük és megszegik a szombatot miattuk”.

Manapság, amikor a média különböző csatornáin érkező képek, videók, beszámolók miatt szinte személyes ismerősként, családtagként tekintünk az elrabolt túsokra, nagy társadalmi nyomás nehezedik a döntéshozókra, hogy a fogvatartottak testi épségét tartsák mindennél előbbre, miközben az értük szabadon engedett terroristák egy része minden bizonnyal ismét támadásba lendül, ahogy erre lehetősége lesz. Erre sajnos számos példát lát-

hattunk a közelmúltban és joggal merülhet fel a kérdés: vajon a szabadon engedett terroristák újabb áldozatainak élete kevesebbet ér, mint a kiszabadított túsoké? A kialakított tűzszünet ideje alatt soraikat rendező, készleteiket feltöltő terroristák miatt a harctéren életüket vesztő katonákat kevésbé várják haza, mint a fogságban szenvedőket? Számos rabbi ezért a fogolycsere ellen foglalt és foglal állást.

Érvek és ellenérvek

Kivételként említhetjük meg Tel-Aviv egykori főrabbi-ját, Chájim Dávid Hálévi rabbit (1924–1998), aki a következőt mondta:

„A korábbi források mind olyan emberrablókról írnak, akik pénzért szednek foglyokat, mi azonban egy olyan háborút vívunk, melynek az arab nacionalizmus az alapja. Bármit is teszünk, ezek nem akarnak majd felhagyni azzal, hogy zsidókat raboljanak el. Emiatt nem számít, hogy milyen árat fizetünk a foglyokért, a terror nem ettől növekszik. Emellett, ha egy izraeli katona azt látja, hogy az állam nem tesz meg mindent a kiszabadulásáért, akkor inkább visszavonul, mint hogy kitegye magát az elrablásnak”.

Hálévi rabbi szerint tehát az arabok mindenképpen addig folytatják harcukat Izrael és a zsidó nép ellen, ameddig végső céljuk, Izrael teljes felszámolása meg nem valósul, és ezt nem befolyásolja az, hogy egy adott szituációban milyen döntés születik egy fogolycsere ügyében. Ha tehát lehetőségünk van életeket megmenteni, akkor tegyünk meg mindet ezért, legyen szó akár nagy számú, akár terrorista szabadon engedéséről is. Korunk egyik legmeghatározóbb izraeli döntéshozója, Eliezer Melámed rabbi eltérő véleményt fogalmaz meg:

„Egy folyamatban lévő háború idején tilos bármilyen engedményt tenni az ellenség fenyegetésének hatására, mert azt egyértelműen a gyengeség jeleként értelmezik. Ennek következtében pedig még jobban felbátorodnak és egyre csak fokozzák támadásaikat. Ahogy azt a múltban láthattuk, minden olyan esetben, amikor a terroristák elérték céljukat, az sokakat motivált arra, hogy soraik közé lépjenek az Izrael elleni harcukat támogatva. Emellett, ha engedünk követeléseiknek, a terroristák nem tartanak majd attól, hogy elfogják és bebörtönzik őket, hiszen tudják, hogy csak a következő fogolycsereig maradnak rácsok mögött. Továbbá, bizonyított tény, hogy a szabadon engedett terroristák egy része ismét a zsidók ellen fordul. Mindezek fényében, a hatalmas fájdalom ellenére, tilos elfogadni a követeléseiket és túlzott árat fizetni a túsokért, azaz több terroristát szabadon engedni, mint ahány túszt visszavontunk. Az arányoknak egy az egynek kell maradnia”.

Imádkozunk mindannyiunk biztonságáért

A végső szót azonban nem a rabbi, hanem politikusok mondják ki, akik erős belföldi és nemzetközi nyomás alatt hozzák meg döntéseiket. Reményeink és imáink szerint a foglyokért ezúttal nem azzal kell fizetnünk, hogy ellenségeink megerősödnek, hanem teljes pusztulásuk eredménye lesz a rabok kiszabadulása.

A túszul ejtett nemzet

SERES LÁSZLÓ írása

1200-nál is több meggyilkolt, megkínzott, elégetett áldozat, 240 Gázába hurcolt tús – ilyen terrortámadás nemhogy Izrael, de a világ történetében sem igen fordult még elő. Az iszlamista barbárokkal ellentétben Izraelnek minden egyes ember élete számít – ezért is tűnik megoldhatatlan dilemmának a terroristák elleni háború kettős stratégiája.

Izraelnek nem egyszer kellett túszerkezettel szembesülnie története során, most azonban, az október 7-i támadással és pogrommal, gyökeres fordulat történt: ennyi izraeli civil ennyi ideig nem volt még iszlamisták fogságában. De ha úgy vesszük, a Hamász a 240 tús Gázába hurcolásával lényegében magát az izraeli társadalmat ejtette túszul: minden katonai döntést alaposan meg kell gondolnia, nehogy a foglyok életét veszélyeztesse.

Amikor e sorokat írom, a Hamász 110 túszt tart még fogva (többben valószínűleg a Palesztin Iszlám Dzsihad foglyai). Az izraeli hadsereg (IDF) a déli Hán Júniszt ostromolja, miután

nagyjából sikeresen felszámolta az észak-gázai, kórházak és iskolák alatti Hamász-központokat, likvidálta a fegyveresek felét, sok terrorista megadja magát, úgy tűnik, sikerült megroppantani a szervezetet.

Növelte a nyomást a Netanjahu-kormányra egy, a novemberihez hasonló tűzszüneti megállapodás megkötésére az a tragikus eset, ami december közepén történt: az IDF tévedésből lelőtt három, a fogságból elmenekült izraeli túszt. A miniszterelnök azonban megerősítette: folytatniuk kell a katonai nyomás-gyakorlást, mert csak így győzhető le a Hamász, és „csak így hozhatjuk haza elrabolt szeretteinket. Katonai akció kell ahhoz, hogy mind a 110 túszt kiszabadítsuk.”

Nő a nyomás

Ezt a logikát természetesen érti a Hamász is, épp ezért közli folyamatosan, hogy épp fordítva, csak akkor térhetnek vissza a túszok Izraelbe, ha folytatódnak a fogolycseré-tárgyalások. „Sem a fasiszta ellenség és annak arrogáns vezetése, sem a mögöttük álló támogatók nem vihetik el foglyaikat élve anélkül, hogy cserélnének, tárgyalnának és elfogadnák az ellenállás feltételeit” – közölte a szokott stílusban Abu Obeida, a Hamász szóvivője. Néhány napra rá már

a harcok teljes leállításához kötötték foglyaik elengedését.

A közlés rávilágít arra – de nem magyarázza teljes mértékben –, hogy mi volt a példátlan tömeges túszszedés célja. A Hamász vezetőinek egy része alaposan tanulmányozta az izraeli társadalmat, értékeit, mozgatórugóit, pontosan tudta, hogy a judaizmusban minden egyes ember élete számít, Izrael tehát mindent meg fog tenni a túszok elengedéséért, értsd: a bebörtönzött terroristák elengedését.

Az árfolyamkülönbség jól mutatja, hogy jól kalkuláltak: Izrael az egyhetes novemberi fegyverszünet idején minden egyes kiengedett állampolgáráért három, terrorcselekményért börtönben ülő palesztin foglyot volt kénytelen szabadon engedni (köztük a 22 éves Ahd Tammit, a palesztin „ellenállás” ikonikus alakját, aki telepések megölésére szólított fel, és azt írta, hogy „amit Hitler tett, az nem volt elég”).

Amit ezen a ponton feltétlenül hangsúlyozni kell: a túszok szabadon engedése valóban elképzelhetetlen lett volna az izraeli szárazföldi hadművelet jelentette komoly nyomás nélkül. Emiatt is más ez a helyzet az évtizedek során eddig leginkább külön-külön használt konfliktuskezelési eszközöktől, legyen az tús-

tárgyalás, katonai művelet, vagy a terroristák célzott likvidálása.

Izraeli stratégiaváltás

Ilyen tűszhelyzet nem volt, amióta Izrael létezik. Sem 1976-ban, amikor az ugandai Entebbében egy izraeli kommandó sikeresen kimentett 98 túszt egy eltérített repülőgépből, sem 2006-ban, amikor a Hamász elrabolta Gilád Salit közlegényt és öt éven át (!) fogva tartotta, hogy végül szabadon engedje ezer bebörtönzött palesztin terroristáért cserébe. Most minden szempontból más a helyzet.

Izrael hosszú évtizedek után elszánta magát ugyanis arra, hogy megszünteti a Hamásszal való – ha nem is békés, de – „együtt élést” Gázában, hiszen kiderült, hogy a szervezettel ilyen a jövőben nem képzelhető el. Katonai stratégiáját is erre az új feladatra, a szervezet megállításán, elszigetelésén túlmutató *kiiktatására* szabta.

Igen ám, de október 7-e után azonnal felmerült a kérdés, hogy egy szárazföldi offenzíva, beleértve a hírhedt alagutak elleni fellépést, nem veszélyezteti-e az elhurcolt izraeli állampolgárok életét, biztonságát. A túszoikat a gázai civilekkel elvegyült, kinézetre hozzájuk hasonlított terroristák őrzik, akik, mint ismert, tudatosan lakóövezetekben, polgári létesítmények alatt, mellett, között építették ki bázisaikat.

A jeruzsálemi kormány december elején hirdette meg a diplomáciai tárgyalások mellett folytatódó katonai műveletekre épülő kettős stratégiáját. A cél tehát egyszerre

- 1) az összes tűsz szabadon bocsátásának biztosítása és
- 2) az iszlamista fegyveres csoport semlegesítése.

A nemzetközi közvélemény és intézményei kezdettől fogva óriási nyomást gyakoroltak Izraelre egy minél gyorsabb, minél tovább tartó „tűszünet” megvalósítására – mint ha ilyen létezhetne egy hadsereg és egy terrorszervezet között. Miközben csak a legnaivabb megfigyelők hitték komolyan, hogy a Hamász nem az újrafegyverkezésre, pozíciói újratervezésére használja a harcok szüneteltetését.

Netanjahu később egy ponttal még kiegészítette a két fő célt: biztosítani akarják, hogy Gáza soha többé ne jelentsen fenyegetést Izraelre, és hogy ott senki se „nevelje gyermekeit terrorizmusra, támogassa a terrorizmust, finanszírozza a terrorizmust és ne szólítson fel Izrael elpusztítására”.

Mindebből az következik, hogy Izraelnek a túsok szabadon bocsátása érdekében folytatnia kell gázai műveleteit – már azért is, hogy egy elmaradó katonai siker ne veszélyeztesse saját lakosságának jövőbeni biztonságát. Ahogy az egyik izraeli blogger írta: „Bármi legyen is a konkrét taktika, Izrael legjobb tűszstratégiája az, ha levadássza a Hamász minden egyes tagját.”

Hogy Gáza sorsa mi lesz, az még vita tárgya, egy biztos: Izrael nem fogja hagyni, hogy a Hamásszal október 7-e után szolidaritást vállaló (majd kicsit visszatáncoló), korrupció és inkompetens Palesztin Hatóság vegye át a terület igazgatását, hiszen az semmilyen garanciát nem jelent a terroristák távoltartására. Ráadásul nemrég Mohammed Shtayeh palesztin kormányfő ismét megerősítette, hogy számít a Hamászra. Több felmérés szerint pedig a palesztinok túlnyomó többsége egyetért a Hamász október 7-i terrortámadásával.

Új helyzetben a Hamász is

Paradigmaváltás következett be a mézárhlással és a túszedéssel a terroristák számára is, akiknek a sorai egyébként minden kétséget kizáróan bővültek a most Izraelben szabadon engedett „mártír” merénylőkkel. Eddig ugyanis főként katonákat igyekeztek foglyul ejteni, most viszont már időseket, nőket, gyerekeket (!) hurcoltak el, köztük a 10 hónapos Kfir Bibast, amire már szavak sincsenek.

A Hamász nem véletlenül nem egyszerűen katonai támadást akart intézni a zsidó állam ellen, hanem azt akarta véghez vinni, amit láttunk, erről írásos dokumentumok vannak. *Ez volt a cél: a barbár erőszak, a gyilkolás, a kínzás, az elégetés.* Felmutatni a támogatóiknak, hogy képesek csapást mérni egy erősebb ellenfélre. És

mivel Izrael „fasszista”, „kolonialista” „telepes állam”, vele szemben a szó szoros értelmében minden eszköz megengedett.

Példátlan módon akarták megaláztatni Izrael, és valószínűleg katonai válaszcspást is ki akartak provokálni – hiszen a halott palesztin gyerekek, kórházi betegek képeivel meg lehet nyerni a világszerte dúló PR-háborút –, azzal azonban vélhetően nem számoltak, hogy Izrael immár a felszámolásukat tűzi ki célul.

A képlet, amit a jelek szerint felállítottak: Izrael hagyja abba a támadásokat, és engedjen ki sok ezer terroristát, hogy a zsidó állam elleni háború büntetlenül folytatható legyen. A túsok szerepe a nyilvánvaló PR-szempontokon túl az ily módon foglyul ejtett izraeli társadalom presszionálása, morális megalázása: követeljük csak maguk az izraeliek az abszurd tűszünetet a kormányuktól, ha annyira vissza akarják kapni rokonaikat.

A túszoikat megalázzák, időnként bántják, éheztetik, megtagadják tőlük a gyógyszereket, de többnyire életben hagyják őket, hiszen kellenek tárgyalási alapnak. A Hamász kezdettől fogva 6 ezer palesztin fegyveres elengedését követelte Izraelről, de akár teljesíti ezt Izrael, akár nem (nem fogja), „mártírjai” szabadon engedését éppúgy propaganda célokra használja, mint az izraeli és thaiföldi túsok nagyvonalú, mosolygós gesztusú elengedését.

A modell természetesen működik: sokan morális egyenlőséget tesznek a túsok és a fogva tartott palesztin terroristák között (az egyik német hírcsatorna „tűszcseréről” beszélt).

A világ, benne az ENSZ és az EU, békülékeny gesztusokat akar látni, azonnali tűszünetet (amely közben a Hamász újrendezheti sorait), a kórházak békén hagyását (hadd működjön zavartalanul a terror földalatti infrastruktúrája), hálás tűsz-mosolyokat, kézfogásokat – erre van kereslet évtizedek óta, a hazug békegiccsre. Hogy milyen áron, az a közönséget már nem foglalkoztatja – hiszen ezt az árat ismét a zsidó állam fizetné meg.

GÁZA ZSIDÓ MŰLTJA

CHANA DEUTSCH *írása*

A gázai rabbi. A gázai zsinagóga. Zsidó települések Gázában és a nagyszerű gázai jesiva. Ezek a kifejezések, melyek napjaink történelmi valóságában talán furcsán csengenek, nemcsak a vágyott jövőt vetítik előre, hanem a múlttól is beszélnek.

Küszetések Gázából

A zsidó nép és a héberül Ázának (עֲזָא) nevezett Gáza kapcsolata ugyanis igencsak mély gyökerekkel rendelkezik annak ellenére, hogy a modern kori Izrael Állam megalapítása előtti 1900 évben nem kevesebb, mint hat alkalommal újták ki onnan a zsidókat. Először a rómaiak, majd a keresztések, Napóleon seregei, az oszmán törökök, az angol hadsereg (1929) és az egyiptomiak (1948) egyaránt zavarónak találták a zsidó nép jelenlétét ezen a kis földdarabon. Amikor az 1967-es hatnapos háborúban az izraeli hadsereg felszabadította a területet, mi sem volt természetesebb, mint hogy a zsidók beköltözzenek saját viszshódított földjükre.

Kezdjük azonban a még korábbi időszakokkal, Gáza ugyanis – bármilyen meglepő is – már a Tórában is szerepel. Az övezet zsidó történelme népünk történetének kezdeteire nyúlik vissza, hiszen ősatyáink közül kettő, Ávrám és Jicchák (Izsák) is a területen található Gérárban lakott egy ideig:

És elvonult onnan Ábrahám a déli földre én lakott Kádés és Súr között és tartózkodott Gérárban. (1Mózes 20:1.)

És éhség volt az országban – az első éhségen – kívül, mely volt Ábrahám idejében – és elment Izsák Avimelechhez, a filiszteusok királyához, Gérárba. (1Mózes 26:1.)

Jicchák nemcsak elment Gérárba, hanem ott is maradt, és éppen ezen a helyen került sor arra, hogy az Örökkévaló megerősítette azt az ígérteit, hogy Izrael egész földjét a zsidó népnek adja.

Gáza, a görög kultúra bölcsője

Négyezer éve, Jáákov ősapja korában az „ávi” nevű törzs lakta a környéket: „És az áviták, akik falvakban laktak Gázáig” – írja Mózes ötödik könyve (2:23.). A negyvenéves pusztai vándorlást követően, miután a zsidók bevonul-

tak az Ígérte földjére, Jehuda (Júda) törzse kapta a ma Gáza-övezetnek nevezett területet örök időkre birtokul. Erről így emlékezik meg a *Bírák könyve* (1:18.):

És bevette Jehuda Gázát [héberül Ázá] és határát, Askelont és határát, meg Ekront és határát.

A terület az évezredek során számtalan alkalommal cserélt gazdát. A zsidóktól kánaáni törzsek kezére került, majd Egyiptom kaparintotta meg és használta kihelyezett őrszöktént. A polgári időszámítás kezdete előtti XIII. században a mai görög szigetéről érkező hajósok támadták meg Anatóliát, Ciprust és Szíriát. III. Ramszesz egyiptomi fáraó arra ösztönözte az országát fenyegető hadakat, hogy inkább Gázát foglalják el. A hódítók filiszteusoknak (héberül *plisim*) nevezték magukat. A filiszteusok nagy mértékben különböztek a helyi zsidó lakosoktól: hellén isteneket imádtak, disznót és kutyát ettek. Politikai uniójuk jegyében öt nagyvárost építettek fel, ezek: Askelon, Asdod, Gát, Ekron (a mai Izrael területén) és Gáza. A területet a görögök Filisztianak nevezték (a filiszteus szóból), ebből alakult ki később a Palesztina név. Gáza a görög kultúra előőrse és fellegvára lett.

Filiszteus elnyomás

A filiszteusok a zsidók könyörtelen ellenségei voltak, bántalmazták és elnyomták őket. Itt került sor Simson (Sámson) szomorú, ám hősiest történetére: miután felesége, Dlíla (Delíla) kicsalta belőle emberfeletti erejének titkát, az áruló asszony elárulta azt Simson esküdt ellenségeinek, a filiszteusoknak, akikkel a nagy erejű názir évek óta harcban állt. Álmában levágták a haját, így már könnyű volt elfogni. Gázában egy hatalmas csarnokba vitték, megalázták, kinevezték. Simson fohászkozására az Örökkévaló még egyszer életében visszaadta az erejét, és a csarnok egy oszlopát a földből kirántva a saját és ellen-

ségei fejére omlasztotta az épületet. Ezzel ugyan kioltotta a saját életét, de a zsidó népet számtalan ellenségétől szabadította meg. Holttestét később a Bét Semeshez közeli Corába szállították, ahol családja élt, és ott is van eltemetve, sírja a mai napig megtekinthető. (Egy másik hagyomány szerint a sír Gázában található.)

Gáza zsidó történelmének következő fontos állomása a makabik (makabeusok) felkelésének korszaka volt. Virágzó hellenisztikus központként a város természetesen a felkelők egyik központja volt, a hanukai történet idején pedig csatatérre lett. A felkelés vezetője, Jehuda Makabi testvére, Jonátán elszánt csapataival elfoglalta Gázát, és a polgári időszámítás kezdete előtti 145-ben, húsz évvel a Szentély visszafoglalását követően oda is költözött. Gáza a hasmóneus királyok vezette Jehuda déli királyságához tartozott ettől fogva.

A misnai és a talmudi korban Gáza jelentős zsidó központ volt nagyszámú zsidó lakossal. Nagyszerű zsinagógákat emeltek ott és neves jesiva is működött a városban. A Talmud néven nevez egy Kfár Dárom nevű kistelepülést is a régióban. A polgári időszámítás szerinti negyedik században, két évszázaddal az iszlám létrejöttét megelőzően Gáza a szentföldi zsidók elsődleges kereskedelmi célokat szolgáló kikötője volt, zsinagógáit napjainkra is fennmaradt, igényesen kivitelezett mozaikpadlók borították, később, a középkorban pedig kiemelkedő tudású rabbik laktak itt.

Gázai zsinagógák

Egyiptomi régészek 1965-ben ősi zsinagóga romjait fedezték fel a gázai kikötő mellett. Eredetileg keresztény templomként azonosították mindaddig, amíg rá nem találtak csodás mozaikpadlójára, mely a lanton játszó Dávid királyt ábrázolja. Ennek feliratából kiderült, hogy a zsinagóga a polgári időszámítás szerinti VI. század elején, 508–509-ben, a bizánci korban épült. A mozaik másolata ma az Izraeli Nemzeti Parkok Hatósága által üzemeltetett Somroni Hátov („Az irgalmas szamaritánus”) nevű helyszínen tekinthető meg és ugyanitt látható az állatokat rendkívüli pontossággal ábrázoló mozaikpadló is. A három méter magas és 1,9 méter széles mozaik bepillantást enged a korszak művészeti és kulturális életébe. A mozaik főalakjának arca nem sokkal a felfedezése után megsérült. Miután Izrael 1967-ben, a hatnapos háborúban felszabadította Gázát, az értékes leletet az Izrael Múzeumba szállították helyreállítás és konzerválás céljából. Később a Jehuda, Somron és Gáza területén feltárt ősi mozaikok saját múzeumot kaptak a keresztény zarándokhelyként is üzemelő Somroni Hátov régészeti parkban, melynek múzeuma a terület zsidó, szamaritánus és keresztény múltját mutatja be. A park az 1-es autópálya mellett fekszik Jeruzsálem és a Holt-tenger között, Kfár Adumimmal szemben.

Gázában még a nagymecset is ősi zsidó gyökerekről mesélt: egyik oszlopán zsidó szimbólumok voltak láthatók: luláv, etrog, sófár, menóra és héber felirat, egy név: Chánánjá bár Jáakov. Az emléket az 1980-as években, fel-

tehetőleg az első intifáda során pusztították el a helyi arab lakosok.

Já ribon olám – Gázában

A zsidó élet évszázadokon keresztül, egészen a kereszties hódítók pusztításáig virágzott Gázában. A keresztiesek dulását követően a zsidó élet egy időre megszűnt a városban, ám később a zsidók ismét visszatértek Gázába és újjáépítették a közösséget.

Egy firenzei zsidó bankár, a volterrai Mesulám 1481-ben látogatott el erre a vidékre. „Hatvan zsidó háztulajdonos él Gázában, van egy kicsi, de gyönyörű zsinagógájuk, szőlőlugasaik és mezők” – írta beszámolójában. Nem sokkal később, az 1492-es spanyolországi kiűzetés után elmenekült zsidó családok tucatjai telepedtek le Gázában. Többnyire kereskedelemmel és földműveléssel foglalkoztak.

Ávráhám Ázuláj rabbi, híres zsidó költő és spirituális vezető az 1600-as évek elején költözött Marokkóból Gázába, és ott írta a Cheszed LeÁvráhám című misztikus művét. Nagyjából ugyanebben az időben költözött Cfát-ról a városba Jiszráel Nádzsára rabbi, és itt írta a máig énekelt, Isten nagyságát dicséző szombati dalt, mely kezdő sorairól a *Já ribon olám* címet kapta. Szavai ugyanúgy érvényesek napjainkban, mint négyszáz éve voltak: „Isten, kinek fennen jár dicséret/oroslán szájából szabadítsd ki néped!”

A palesztin brit mandátum

Ugorjunkegyetismét az időben. A viszonylag békés időszak után a huszadik század elején a palesztinai brit mandátum területén egyre durvábbá vált a palesztinai arabok zsidóellenes retorikája. Ennek nyomán 1929-ben több helyen rendeztek véres pogromot fegyveres arab csoportok. A támadások először Jeruzsálem környékére koncentráldtak,

ZSIDÓ TELEPÜLÉSEK GÁZÁBAN: GUS KÁTIF

Gus kátif születése

A Gus Kátif néven ismert településhálózat fejlesztése egy évvel a hatnapos háborút követően vette kezdetét, amikor Jigál Álon miniszterelnök-helyettes ügynevezett Náchál előőrsök megalapítását javasolta a Gáza-övezetben. Ezek olyan, a hadsereg által fenntartott település-kezdemények voltak, melyek idővel civilek által lakott falvakká, városokká alakultak át.

A munkapárti politikus által felvázolt, a frissen felszabadított területek státuszát rendezni kívánó Álon-terv egyébként a teljes gázai arab lakosság kitelepítését javasolta, mert nem látott más módot Izrael biztonságának szavatolásához. Az első polgári települést, Kfár Dáromot 1970-ben alapították meg az övezetben, majd további, elsősorban mezőgazdasággal foglalkozó, közösségi falvak jöttek létre.

A legtöbb település az övezet délnyugati részén, Rafah és Han Junisz szomszédságában, illetve az északi területen, Askelonhoz közel jött létre, továbbá felépült néhány elszigetelt falu is, mint például Necárim, Gáza városhoz közel. Az új lakók között egyaránt voltak vallásos-cionista és szekuláris izraeliek.

Mezőgazdasági fejlődés

A számos gázai arabnak is jó megélhetést nyújtó terület élen járt a legmodernebb mezőgazdasági technológiák alkalmazásában, terményeik jelentős részét Európába exportálták. Ácmónában működött Izrael legnagyobb palántanevelő gazdasága, Kátifban pedig a második legnagyobb tehenészet. A földművelés és állattartás mellett különböző könnyűipari cégek is hozzájárultak a térség virágzó gazdaságához. Fontos oktatási intézmények, neves jesivák is működtek több településen.

A romló biztonsági helyzet következményei

A legnagyobb problémát az első intifáda (1987–1990) kirobbanása óta folyamatosan romló biztonsági helyzet jelentette. Eleinte kődoblások és fegyveres rajtaütések, majd akna- és rakétatámadások veszélyeztették a zsidó lakosok életét. A letragikusabb merénylet 2004 májusában történt, amikor az Iszlám Dzsihád terroristái meggyilkolták az autóját vezető, nyolc hónapos terhes Táli Hátuelt és vele utazó négy kislányát.

Gus Kátif felszámolásáról Áriel Sáron miniszterelnök döntött. Tervét 2003-ban jelentette be, ezt a jobboldali pártok, illetve az általa vezetett Likud tagjainak többsége hevesen ellenezte, a bal-

oldalon viszont örömmel fogadták. Miután a vallásos-cionista pártok távozásával összeomlott a kormány, Sáron a Munkapárttal és a háredi Tóra Zsidósága párttal lépett koalícióra, és a Kneszet megszavazta a javaslatot.

Ezt követően hatalmas tömegek tüntettek országszerte a kormány ellen. E demonstrációk közül kiemelkedett a Gus Kátifot a jeruzsálemi Siratófállal összekötő, kilencven kilométer hosszú élőlánc, valamint a Siratófal előtt, negyedmillió résztvevővel, az országos főrabbi vezetésével megtartott ima.

A kitelepítés és a Gus kátif pusztulása

A gázai zsidó lakosság tizennégyezer katona és rendőr által végrehajtott kitelepítése részben békésen, részben erőszak árán zajlott le. Az otthonukat, közösségüket és egzisztenciájukat elvesztett emberek egy része új településeket alapított, elsősorban a Gázától keletre fekvő térségben. A kitelepítettek támogatására az állam külön szervezet hozott létre, mely az anyagi kártérítés mellett igyekezett szociális téren is segítséget nyújtani az újrakezdéshez.

A hátrahagyott üvegházakat és mezőgazdasági technológiát az arabok rövid úton megsemmisítették, és hamarosan elsőprő többséggel az Izrael és a zsidók elpusztításával kampányoló Hamászt juttatták hatalomra. A történet tragikus folytatása jól ismert. Napjainkban Gus Kátif emlékét egy 2008-ban, a jeruzsálemi Mácháne Jehuda piac közelében megnyitott múzeum őrzi és sokakban támadt fel a remény, hogy a háború lezárása után ismét zsidó települések jöhetnek létre Gázában.

Naftali Deutsch

de hamar tovább terjedtek, és Cfaton, Hevronban, valamint Gázában is zsidók tucatjai estek a vérszomjas muszlim támadók áldozatául. A brit hatóságok csak néhány nap elteltével avatkoztak közbe, ám ahelyett, hogy a támadókkal számoltak volna le, az ártatlanul megtámadottakat evakuálták. A gázai és a hevroni zsidóknak megtiltották, hogy visszatérjenek otthonaikba.

A zsidókat azonban ez sem tántorította el, és 1946-ban megint csak visszatértek és kibucot alapítottak, melyet – a korábban is említett ősi zsidó település nyomán – Kfár Dáromnak, déli falunak neveztek el. A zsidó jelenlét azonban rövid életűnek bizonyult: az ENSZ felosztási terve, az 1948-as függetlenségi háború, majd az azt követő tűzszüneti tárgyalások nyomán Izrael Asdodért és Askelonért cserébe Egyiptomnak juttatta Gázát, ahova egyre több arab költözött be az újonnan alapított Izrael Állam területéről, illetve Egyiptomból. 1956-ban Izrael visszafoglalta, majd megint átadta a területet, mely végül az 1967-es hatnapos háború nyomán került ismét zsidó kézre. A hetvenes években megindult a zsidó letelepedés: harminc év alatt 21 új települést hoztak létre az övezetben. A területen a zsidók tevékenysége nyomán fellendült a mezőgazdaság, és Gus Kátif [lásd keretes írásunk] a zsidó állam mezőgazdasági termelésének nem kevesebb mint tizenöt százalékát adta.

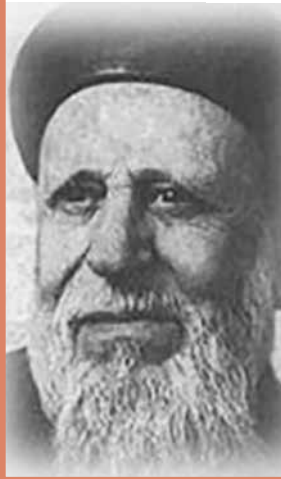
Intifáda és növekvő feszültség

A virágzás azonban rövid életű volt. Az 1987-ben kirobbant első intifáda véget vetett a zsidók és arabok bélés egymás mellett élésének a térségben. Az 1993-as oslói egyezmény értelmében Izraelnek ki kellett ürítenie a terület legnagyobb részét, és át kellett adnia a kormányzást az újonnan megalakult Palesztin Hatóságnak. Bár ez végül nem történt meg, a feszültség egyre csak nőtt a területen. Ennek folyományaként, kül- és belföldi politikai nyomásra Izrael 2005-ben beleegyezett abba, hogy a történelemben példa nélkül álló módon átadja ellenségeinek a területet, kivonul az övezetből és deportálja saját zsidó lakosait anélkül, hogy ezért bármit is kapna cserébe.

2005. augusztus 17-től kezdődően az izraeli hadsereg megkezdte a zsidó polgárok erőszakos kitelepítését és a zsidó települések lerombolását. Összesen 1700 családnak kellett egy hét elforgása alatt elhagynia földjeit és otthonait.

Földet békétlenségért

Izrael 2005 augusztusában, év hónap 10-én vonult ki a Gáza-övezetből, és adta át a határon fekvő, a zsidó települések füzéréből álló Gus Kátifot a remélt, ám soha nem kapott béke érdekében a Palesztin Hatóságnak. A lépés hatalmas ellenállást váltott ki országszerte, és a terület több mint nyolc és fél ezer zsidó lakóját végül erővel kényszerítették otthonaik, földjeik, zsinagógáik, megélhetésük elhagyására az ezzel megbízott izraeli katonák, óriási traumát okozva ezzel nemcsak azoknak, akik átéltek ezt a szörnyűséget, hanem tágabb környezetüknek, sőt az izraeli társadalom túlnyomó részének is. Attól való

NISSIM BINYAMIN OHANA, GÁZA EGYKORI FŐRABBIA

félelmükben, hogy a hatalomra jutó arabok megszenstelenítik a zsidó sírokat, a rabbik elrendelték, hogy még a sírokat is ássák ki és a holttesteket temessék újra Izraelben. Gáza saját kormányzattal rendelkező entitás lett, egyetlen zsidó lakos nélkül. Amerikai zsidó szervezetek 14 millió dollárért vásárolták meg a zsidó farmokat, majd ajándékként átadták azokat Gáza új kormányának. Ahogy azonban

ban az utolsó zsidók is elhagyták Gázát, a rendfenntartó erők vigyázó szeme láttára az arab lakosok meggyalázták az egykori zsinagógákat, tönkretették, felégették és megsemmisítették az összes üvegházat, a zsidók által kiépített öntözőrendszert és az addig gondosan művelt termőföldet.

Nem egész két évvel később, 2007-ben demokratikus választások nyomán a Hamász jutott hatalomra Gázában. Programja világos volt: megsemmisíteni egész Izraelt és lemészárolni minden zsidót. Ez egyezett a gázaiak közel háromnegyedének elképzeléseivel, így a Hamász fölényesen megnyerte a választásokat. Ettől fogva egyre gyakoribbá váltak az erőszakos támadások. Attól a pillanattól fogva, hogy a terrrorszervezet átvette az uralmat, egy percre sem hagyott fel az Izrael-ellenes terrorcselekményekkel. Az állandó támadások, rakéták, terroralagutak, gyújtóballonok és egyéb merényletek miatt Izrael már több hadjáratba és számos katonai akcióba kényszerült bele 2005 óta. Az elmúlt 18 évben bebizonyosodott, amit a kivonulás ellenzői akkor is hangoztattak: a „terület a békéért” elv nem működik, ugyanis a Szentföldön élő arabok nem Izrael bizonyos területeit akarják maguknak, hanem a zsidó állam teljes egészét, természetesen zsidók nélkül.

A fekete szombat

Ebből a háttérből indultak pusztító útjukra 2023. október hetedikének hajnalán azok a véreskezű gyilkosok, akik a holokauszt óta a zsidó történelem legvéresebb mézarlását hajtották végre, melynek során 1200 embert gyilkoltak meg és 240-et ejtettek foglyul.

Reméljük, hogy a rettenetes események nyomán megindult háborúból Izrael minél hamarabb győztesen kerül ki, és Gáza újra a tóratanulás és a zsidó civilizáció fellegvárává válik. A Gázát megtisztító izraeli katonák elfoglalták az ősi zsinagógát és imádkoztak ott, lubavicsi hászid katonák (csupán ideiglenesen működő) Chábád-központot nyitottak Gázában és számtalan helyen lobbantak fel a hanukai lángok, hirdelve a csodát és a fény győzelmét a sötétség gonosz erői felett.

„AKI SAJNÁLJA A KEGYETLENT, az kegyetlen lesz az ártatlanokkal”

VALLÁSI ÚTMUTATÓ IZRAELI KATONÁKNAK A HÁBORÚ IDEJÉRE

STEINER ZSÓFIA *interjúja*

Az elmúlt hetekben rengeteg fotót és videót láthattunk, amin izraeli katonák Gázában tesznek micvákat. Tfilinben imádkoznak, nevet adnak újszülött lányaiknak. Láttunk tankban tartott szombatfogadó kidust, tóraolvasást, hanukai gyertyagyújtást. Ugyanakkor nyilvánvaló, hogy egy hadszíntéren nem lehet maradéktalanul betartani a micvákat. Oberlander Báruch rabbit arról kérdeztük, milyen vallási szabályok vonatkoznak az izraeli katonákra.

Zsidó hadsereg, zsidók a hadseregben

– *Milyen kapcsolata van a hadseregnek a zsidó vallással?*

– Az izraeli hadsereg magától értetődően az ország biztonságát elsősorban katonai és biztonsági elvek alapján védi. Ezek szakmai elvek, amelyeknek nincs egyenes kapcsolata a vallással. De az izraeli hadsereg sok szempontból figyelembe veszi a zsidó vallás törvényeit. Egyre több vallásos katona szolgál az IDF-ben [rövidítés, *Israel Defense Forces*, vagyis *Izrael hadereje* – a szerk.], és egyre több közülük már nagyon magas pozíciót foglal el a katonaság vezetésében. Magától értetődő, hogy a vallásos ember magával hozza a vallási, etikai és a vallásgyakorlási elveket a hadsereghez. Ezért számos háláchikus kérdés felmerül, amire a hadsereg tábori rabbijainak kell válaszolniuk vagy megoldást találniuk. A Tábori Rabbinárus, vagy héberül *Hárábánut hácváit* egy időben jött létre magával a hadsereggel az állam alapításakor. Slomo Goren rabbi (1918–1994) volt a hadsereg első főrabbija 1971-ig (később Izrael Állam főrabbija), aki kidolgozta a szabályokat és meghonosította azok rendszerét a hadseregben.

Valójában mi, a civilek, még ha külföldön lakunk is, kapcsolódunk vallásilag a hadsereghez, és sokat te-

hetünk a katonai hadműveletek sikeréért azzal, hogy imádkozunk a Gázába bevonult katonákért, akik folyamatos életveszélyben harcolnak a Hamász ellen. Nálunk a Vasvári zsinagógában pl. minden reggel külön zsoldárfejezeteket, *Töhilimet* mondunk értük.

– *Utoljára az ókorban létezett zsidó hadsereg. Relevánsak lehetnek a velük kapcsolatos előírások egy modern hadseregben?*

– Közismert tény, hogy a háláchá, a zsidó jog folyamatosan fejlődik. Mit takar ez a fejlődés, hiszen a Tóra, a Talmud, a *Sulchán áruach*, melyek a zsidó jog alapját képezik, mind le vannak írva. A fejlődést úgy kell érteni, hogy állandóan újabb és újabb kérdések merülnek fel, amiket a leírtak alapján meg kell válaszolni. Ám ez nem jelenti azt, hogy a régi válaszok elévülnének, hiszen a zsidóság és maga az isteni akarat soha nem évül el¹. A változó világ kérdéseire ezek alapján kell megadnunk a korban aktuális válaszokat úgy, hogy a törvényeket nem változtatják meg.

Az egyik ilyen téma, ami újonnan merült fel a háláchikus irodalomban, az a hadsereg háláchája. Azonban hiába újak ezek a kérdések, például, hogy hogy lehet egy tankban ülve imádkozni, nem példa nélkül valók. A szent könyvekben és a rabbinikus

irodalomban rengeteg iránymutatást találunk arra, hogy ha az ember kényszerhelyzetben van, pl. valami miatt nem tud rendesen imádkozni, akkor mit tegyen². Azonban ezek a kérdések a modern izraeli hadseregben sokkal szélsőségesebb helyzetekről szólnak, ráadásul nem egy-egy alkalomról, hanem heteken-hónapokon át tartó állapotokról, ami zsidó katonák százezreit érinti. Ilyen intenzitású helyzettel még soha nem foglalkozott a háláchá.

– *A frontvonalban nyilván nincs lehetőség kérdéssel fordulni a rabbihoz: nincs kéznél rabbi, vagy idő válaszra várni. Hogy jutnak el az iránymutatások a katonákhoz?*

– Az izraeli hadsereg megszületésével szinte egyik napról a másikra kellett kidolgoznia részletes iránymutatásokat a rabbiaknak, két évezrednyi lemaradást pótolva be, hisz igaz, hogy mindig is voltak zsidó katonák a „helyi” hadseregben, ahol épp éltek akkor a zsidók, és ezeknek a katonáknak a kérdéseit tárgyalta folyamatosan a rabbinikus irodalom³, ezek teljesen más jellegűek, és csak nagyon kis részben lehetett azt az anyagokat felhasználni. Azonban bármennyire friss is a téma, mára már hatalmas irodalma van és számos izgalmas könyv is jelent meg róla. Ezek egy része kifejezetten a katonáknak

szóló, a mindennapi élet kérdéseit megválaszoló zsebkönyv.

– *Milyen helyzetekre tud választ adni egy ilyen zsebkönyv? Egyáltalán, kiknek szól?*

– Az életmentés vagy az életveszélyben lévő ember fel van mentve majdnem az összes parancsolat alól, azért, hogy a micvák ne álljanak útban az életben maradásnak, ami a legfontosabb⁴. Ez természetesen igaz háborúban is. Ezzel együtt a vallásos katonának – sőt, ebben a háborúban azt látjuk, hogy az egyébként nem vallásosak közül is sokan – igyekeznek a lehető legtöbb parancsolatot betartani, amikor az nem veszélyezteti őket vagy a társaikat. Az ima és a micvák betartása különleges erőt ad a katonáknak, ezek a rabbinátus által kiadott útmutatók pedig segítik a katonákat, hogy helyesen tudjanak dönteni a felmerülő háláchikus kérdésekben.

Az útmutató az olyan, kifejezetten hadi kérdések mellett, hogy szabad-e zsákmányt szereznie a katonáknak [a válasz: nem⁵], leginkább azokon az egyszerű micvákon visz végig, amelyek normális esetben a mindennapokat tagolják: reggeli kézmosás, ima, *cicit*, *tálit*, *tfilin* viselése, szombati törvények, ünnepi előírások. Ezek azok a kérdések, amelyeket a katonák százaival a való életben már megkérdeztek, de most újra felmerülnek, sokszor szélsőséges és különleges formában. Vannak aztán ritkábban felmerülő, speciális kérdések, mondjuk a *smita* évről.

Vannak benne kérdések, amelyekről könnyű szökött a szemembe, amikor elolvastam. Hogy a katonák, akik a zsidó nép biztonságáért harcolnak, az életüket kockáztatva minden percben, közben ilyen kérdéseket tesznek fel, hogy hogy tudnának minél több micvát betartani, hogy kell kezdet mosniuk és milyen lehet a *cicit*, amit viselnek.

A micvák és a biztonság

– *Mi lehet az oka, hogy mégis ennyire ragaszkodnak a micvákhöz a katonák, még ha amúgy nem is olyan vallásosak?*

– A hívő ember tudja nagyon jól, hogy az ima a vallási életben az egyik

KATONAI HÁLÁCHÁKKAL FOGLALKOZÓ KÖNYVEK

legfontosabb dolog. Nem csak azért, mert teljesít vele még egy micvát, hanem mert szükségünk van arra, hogy kapcsolódjunk Istenhez, hogy velünk legyen és segítsen bennünket. Ha Ő nem segít, akkor reménytelen az egész. Egy háborús helyzetben a katonák ezt még inkább átérzik, a saját bőrükön tapasztalják.

– *Mégis nyilván vannak objektív korlátai a micvák betartásának a harctéren. Pl. ha nincs víz kezdet mosni, ha nem lehet megállni imádkozni. Vagy az ellenség nem fogja türelmesen bevárni, amíg véget ér a szombat, hogy mást ne említsünk. Mi alapján mérlegelnek a katonák?*

– A katonáknak szóló útmutatóban szerepel, hogy a micvák betartásánál elsőként azt kell megvizsgálni, hogy biztonságos-e a micva betartása és aztán azt, hogy háláchikusan rendben van-e és milyen formában. Tehát, ha ellenséges területen elfogy az ételük és ott találnak ennivalót, akkor nem az az első kérdés, hogy kóser-e, hanem hogy biztonságos-e megenni. Nem fog-e felrobbanni, nem mérgezett-e stb. Ha biztonságos, akkor lehet a kóser-séggel foglalkozni. Akkor meg lehet vizsgálni, hogy az elfogyasztásával bibliai tilalmat hágna-e át (pl. disznóhús fogyasztása) vagy rabbinikus tilalmat (pl. nem-zsidó által sü-

tött kenyér fogyasztása). Utóbbit ilyen körülmények között mindenképp meg szabad szegni, nem-zsidók által előállított kenyérral vagy étellel, de a bibliai tilalmak megítélése szigorúbb⁶. Azt csak akkor szabad megszegni, ha tényleg nincs semmi más étel, és muszáj ennie, akkor akár a bibliai tilalmakat is áthághatja, annak érdekében, hogy legyen ereje tovább harcolni.

Más ilyen helyzet lehet, amikor a katonáknak le kell venniük minden tűzveszélyes ruhadarabot. Még ha rajta is van a *cicit*, a négy sarkán rojtokkal ellátott alsóruha, akkor azt is gondolkodás nélkül le kell venni, mert első a biztonság – a sajátja és a bajtársaié.

– *Ez, azt hiszem, teljesen érthető. Vannak esetleg más, speciális körülmények, amelyek a harci helyzetben befolyásolhatják a micvák betartását?*

– Igen, például az, hogy bizonyos környezetben nem imádkozhatunk vagy nem mondhatunk áldást⁷. Ilyen például, ha rossz szagot érzünk, ami a fronton, vagy mint most Gázában, az utcai harcok közben sokszor előfordulhat.

Egy másik fontos szempont, ami nagyon sok háláchá kapcsán felmerül az az, hogy vannak időhöz kötött

micvák, pl. a tfilinrakás legkorábbi időpontja napkelte előtt 50 perccel van. Amikor erre nincs lehetőség, mert olyan kevés idő áll rendelkezésre, akkor fel szabad rakni idő előtt a tfilint, belekezdeni az imába és amikor már eljön a legkorábbi időpont, akkor csak egy kicsit megmozdítani az imaszíjakat. Ha nagyon szükséges, akkor még akár a sötétben lehet rakni tfillint, ám ez nem ajánlatos⁸.

Kézmosás, cicit, bencsolás és mindennapi imák a seregben

– Az alapok megismerése után menjünk végig egy átlagos napon, ahogy egy válós ember életében ez zajlana, és mesélje el, miben más ez egy harctéren szolgáló katonánál! A reggelt a kezeink leöntésével kezdjük.

– Így van, pontosabban, amikor az ember felkel reggel azután, hogy aludt legalább egy fél órát, rögtön kezdet kell mosnia úgy, hogy egy edényből háromszor leönti mindkét kezét oda-vissza. Igen ám, de hát hol van a háború közben lehetőség arra, hogy az ember egy edénybe vizet készítsen magának a kézmosáshoz? Erre azt találjuk az útmutatóban, hogy a hadsereg által biztosított, csappal ellátott vizeshordóból, engedjen a kezére ébredéskor vizet, és ez megfelel a kéz leöntésnek. Ha kevés víz van, akkor csak az ujjai végét öblítse le. Ha azonban annyira kevés víz van, hogy csak iváshoz szabad belőle használni, akkor nem szabad kezét mosni, ehelyett a kezeit törölje meg valamivel az ember szárazon, ami egy kis tisztaságot ad.

Itt érdemes megemlíteni, hogy az útmutató az áskénáz és a szefárd szokásokat külön említi, ha eltérés van köztük, mint például itt is, az áldásmondás szempontjából. Az áskénázok még a kéz megtörlésére is mondanak egy módosított áldást (...*ál nökijut jádáim*)⁹, a szefárdok nem.

–*Bár egyre több nő szolgál harcoló alakulatoknál is, azonban, mivel Gázában döntő többségben férfiak vannak, menjünk tovább egy férfi reggelével: következik a cicit felvétele és a rá mondott áldás.*

– A cicit, az ing alatt viselt „kis tálit”, *tálitkátán* viselése különösen fon-

tos a háború közben, mert spirituális védelmet ad, de nem kell rá külön időt szakítani, vagy foglalkozni vele. Ott van a ruha alatt és folyamatosan teljesül ezáltal a micva. A cicit normál esetben fehér színű, de valójában lehet bármilyen, akár zöld is, hogy megfeleljen a katonai előírásoknak¹⁰. [Nem véletlen, hogy a katonák között akkora rá a kereslet, hogy egész Izraelben kötik a rojtokat a zöld katonai ciceszekre az önkéntesek. – *a szerk.*]

– *Cicit után következik a tfilin fölvétele. Ez időigényes feladat...*

– Igen, következik a reggeli ima és a tfilin, ennek az időpontját már érintettük. Az ima, a tfilinrakás időigényes dolog. Normál esetben, ha az ember tudja, hogy aznap kevés ideje lesz erre, akkor korábban kel, hogy el tudja mondani az imáit. Azonban egy harctéren harcoló katonának minden perc alvás számít, ezért a rabbik azt írták elő nekik, hogy inkább aludjanak és legyenek a lehető legkipihentebbek, minthogy imádkozzanak és a fáradtság miatt veszélybe kerüljenek.

Éz nem jelenti azt, hogy ha van rá ideje, akkor se imádkozzon, hanem azt, hogy az imáit igazítsa a helyzetéhez. Ha csak rövid ideje van, mondja el a Smát. Ha kicsit több, mondja el a reggeli áldásokat stb. Amikor a katoná bevonul, vigye magával a tfillint és próbálja felrakni azt minden nap, amennyiben ez nem zavarja a harci teendőket.

Itt is van azonban egy speciális katonai kérdés. A sisakot csak bizonyos helyzetekben szabad levenniük a katonáknak, amikor az nem veszélyes és erre engedélyt kapnak. Ha viszont rajta van, nem tudja felvenni a fejrevaló tfilint. Itt tehát az élet védelmének a háláchája áll szemben a tfilinrakás háláchájával, és az előbbi az erősebb. Így előfordulhat, hogy ilyenkor csak a karra való tfilint fogja tudni felvenni.

Érdekes, hogy a mára nagyon elterjedt, henger alakú, kemény tfillintok a katonaságban született meg, azért, hogy le lehessen tenni a földre a hátizsákot, amiben a tfilin van. A

hagyományos tfillintokkal ezt nem lehet megtenni, mert méltatlan lenne a szent imaszíjakkal, pláne nem lehetne ráülni, ahogy azt sok katoná megteszi a zsákjával. Mivel ezek a kemény tartók mintegy „eltakarják” a tfillint, már nem gond, ha a hátizsákot a földre teszik vagy akár ráülnék¹¹.

Az imából a kézikönyvben végig van vezetve, hogy az alapján mennyi ideje van, mit imádkozzon. Viszont a zsidóság legszentebb imája a *Smá-Jiszráél...* („Halljad, Izrael, az Örökkévaló Istenünk, az Örökkévaló egy!”) kezdetű fohász elmondása különösen fontos a katonák számára, mert védelmet nyújt számukra. Ezért, ha csak pár perce van imádkozni, akkor ez legyen az, amit elmond, sőt ha csak pár másodperce – ez bármikor előfordulhat a hadseregben –, akkor mondja el az első mondatot.

– *Sok micvát félre lehet tenni, de enni muszáj, és ennek rengeteg szabálya van. Mit kell tudni erről?*

– A kóserságot már említettük korábban, egyébként az izraeli hadseregben mindenki kóser ellátást kap, így¹², ha van „hadtáp”, akkor nincs probléma ezzel [erről bővebben lásd a Konyha rovat cikkét – *a szerk.*]. Viszont megint visszatérünk a kézmosáshoz, hiszen kenyérvetés előtt ez kötelező. Azonban Dávid király hadseregének katonáiról azt mondja a Talmud¹³, hogy a katonai táborban harcban nem mostak kezét kenyérvetés előtt. Természetesen, ha van elég víz, akkor ezzel együtt kezét kell mosni kenyérvetés előtt, de ha szükséges, akkor erre a felmentésre lehet támaszkodni. A kenyérvetés után hosszú asztali áldás is van, ám ha arra nincs idő, akkor létezik egy rövidebb formula, amit el tud mondani, ha annyi idő sincs, akkor legalább azt az arameus mondatot mondja el a katoná¹⁴, hogy „Brich Ráchámáná Málká dö álmá, máré döháj pitá, Brich Ráchámáná dözánkula” (*Aldott a Kegyelmes, a világ Királya, e kenyér ura! Aldott a Kegyelmes, aki mindenkit etet!*). Szem előtt kell tartani, hogy háború van, így, ha másra nincs idő, ez az egy mondat is elég.

– A legnagyobb kihívást nyilván a szombattartás, illetve annak hiánya jelenti. Egy lövészárokban nem nagyon lehet gyertyát gyújtani...

– A sábesz, a szombati micvák megtartása az egyik legkomplexebb háláchikus kérdés, ami értelemszerűen sok problémát jelent egy háború közepén. Nem lehetne szombaton közterületen cipelni, elektromosságot használni, ásni stb. Az alapvető előírás, hogy ha valaki a harctéren van, hogy Izraelt és a zsidó népet védelmezze, akkor úgy kell viselkednie sábeszkor, mintha hétköznapi lenne és semmivel nem szabad magát és a bajtársait veszélyeztetni. Például nem szabad szombati gyertyát gyújtani, vagy éppen egy fényt égve hagyni, hogy imakönyvből imádkozhasson. Ahogy a hétköznapi imáknál, itt is összeállították azokat az imákat, amelyeket – idő és lehetőség függvényében – mondjon el a katona, ha lehetősége van rá.

A szombat fontos része a borra és kalácsra mondott áldás – természetesen a katonaságban eleve csak szólólé jöhet szóba, erre kell mondani a *boré prihágofen* áldást. Ha nincs szólólé sem, akkor kidust lehet mondani kenyérré, ha az sincs, akkor süteményre. Ha pedig úgy alakul, hogy egyik sincsen, akkor legalább köszöntsék egymást a katonák *gut sábesz* vagy *sábát sálom* köszöntéssel, hogy ezzel megtiszteljék a szombatot.

A szombatot lezáró *hávdálát*, amit gyertyalángra, borra és illatos fűszere mondunk, később is el lehet mondani, ha a sábesz kimenetelekor nem volt rá lehetőség. Ha kedd este tudják pótolni, akkor fűszer és gyertya nélkül megtehetik¹⁵ (áskenáz szokás szerint)¹⁶.

A katonai útmutatás üzenete

– Ezek az előírások, amelyekről beszélünk, mind szerepelnek a katonáknak szóló zsebkönyvekben?

– Igen, természetesen. Sőt, nagyrészt benne vannak abban a nyolcoldalas

összefoglaló kiadványban is, amit ennek a háborúnak az elején állítottak össze és terjesztenek a katonák között.

– *Hihetetlen, milyen kiterjedtek ezek az iránymutatások. Biztos vagyok benne, hogy mi, akik sosem kerültünk ilyen helyzetbe, el sem tudjuk képzelni, mivel kell megküzdenuik a katonáknak...*

– Ez így van. Hadd említsek ennek kapcsán még egy különleges katonai micvát. Mózes ötödik könyvében a *Dvárímban áll*¹⁷ az *Ál jérách lövávchem...* előírása, miszerint egy katonának nem szabad félnie és nem szabad félelmet keltenie. Ez egy nagyon furcsa előírás, hiszen, ha az ember fél, akkor fél, nincs mit tenni, nem tudja befolyásolni. Maimonidész kifejti¹⁸, hogy nem is magáról a félelemérzetről van szó – hiszen természetes, hogy még a legbátrabb katonák is félnek néha –, hanem arról, hogy az embernek nem szabad belesüllyednie a félelmetes gondolatokba, hogy mi lesz vele, mi lesz a családjával, mert ez csak még jobban és jobban összetöri a szívét. Nem szabad belemenni ezekbe a gondolatokba, újra, meg újra részletesen elképzelve, mert ezzel csak még több félelmet hoz magára. Pláne nem szabad félelmet kelteni másokban, és azt mondogatni a társainak, hogy mi lesz, ha meghalnak, vagy feleslegesen elemezgetni, hogy milyen esély van arra, hogy veszíteni fognak, meg fognak halni stb. Ez a bibliai tilalom arra ösztönzi a katonákat, hogy bízzanak abban, hogy miközben egy ilyen nagy micvát teljesítenek, amivel sok-sok zsidót megmentenek, az Örökkévaló is segíteni fog nekik, és nem lesznek veszélyben.

– *Ez tulajdonképpen nekünk is fontos iránymutatás a civil életben. Október 7-e után sokan – bevallom, én magam is – hajlamosak vagyunk hagyni, hogy elgyöngögtessen bennünket a félelem és a szomorúság.*

– Igen, én is azt gondolom, azon túl, hogy egy ilyen könyv a gyakorlatban

teljes útmutatót ad a katonáknak, nekünk is fontos üzenetet közvetít. Egy 21. századi hadsereg, amelyben a katonák, miközben harcolnak, figyelnek Istenre és az isteni előírásokra. Ezt jelenti egy hadsereg, ami a hit és a zsidóság alapján áll. Természetesen így könnyebb megérteni, hogy miért figyel a katonaság az etikára harc közben: mert az egész hadsereg tele van hittel.

– *Valahol elég ellentmondásosan hangzik ez. A háborúskodás nem tűnik nagyon zsidós értéknek.*

– Épp ellenkezőleg, ez nagyon is zsidós értékekért vívott háború. A Midrás azt mondja¹⁹, hogy aki sajnálja a kegyetlent, az kegyetlen lesz az ártatlanokkal szemben. Ez azt jelenti, hogy muszáj harcolni az ilyen vérszomjas terroristák ellen. Ez nem kegyetlenség, mert a terroristák maguk a kegyetlenek, az ellenük folytatott harccal millió és millió embert védünk meg. Bár ne lenne szükség rá soha többet...

Adja az Örökkévaló, hogy hamarosan béke és nyugalom legyen mindenhol a világon, különösen a Szentföldön. Ahogy az imáinkban is mondjuk²⁰: „Aki békét teremt magasságaiban, az hozzon békességet ránk és egész Izraelre, és mondjuk erre ámen!” Az Örökkévaló vigyázzon a katonáinkra és vezesse sikerre őket!

¹ 5Mózes 4:2.; ² Sulchán áruch OC 94. fejezet; ³ Lásd Zsidó Ismeretek tára 27. kötet; ⁴ Sulchán áruch, Joredéa 157:1.; ⁵ Lásd még Or Jisráél folyóirat 86. szám 265. oldal 1. lábja; ⁶ Lásd Maimonidész A királyok szabályai 8:1.; Hácávákó háláchá 9. fejezet; ⁷ 5Mózes 23:15.; SÁ RSZ 74:1.; ⁸ Lásd Holokauszt és háláchá 3. fejezet; ⁹ SÁ RSZ; ¹⁰ Mólumde milchámá responsum 113. fejezet; ¹¹ Lásd még uo. 110. fejezet; ¹² Lásd Hácává köháláchá 434–443. oldal; ¹³ Lásd uo. 11:4–6.; ¹⁴ SÁ OC 187:1.; ¹⁵ SÁ RSZ 299:9.; ¹⁶ Uo. 8., lásd még Széfer hámaftéach uo.; ¹⁷ 20:3.; ¹⁸ Uo. 7:15.; ¹⁹ Jálkut Simoni, 1Sámuel 121.; ²⁰ Sámuel imája – Zsidó imakönyv 69. oldal

A hit és a remény hajléka

A BETHLEN TÉR ZSIDÓ FEJEZETEI 2. rész

CSEH VIKTOR írása

A Judapest anno legújabb, kétrészes cikkében a Bethlen tér zsidó fejezeteit ismerhetik meg az olvasók. Az előző részben a teret máig meghatározó épület, az Izraelita Süketnémák Országos Intézetének krónikáját ismerhették meg, míg ebben a részben az emberbaráti fellegrár zsinagógai részletei tárulnak fel.

Templomegyesület a Bethlen téren

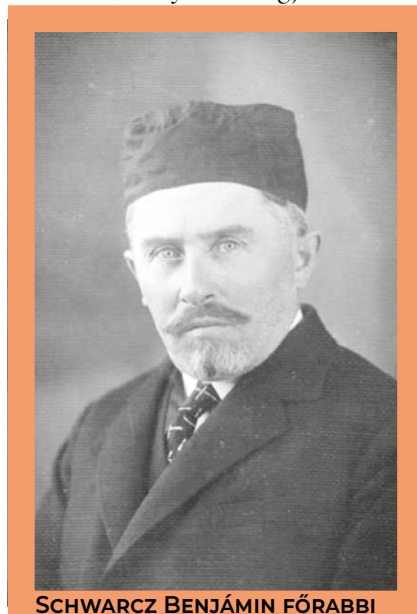
A külső-erzsébetvárosi zsidók körében, Gárdos Zsigmond és Havas Tivadar kezdeményezésére indult szélesebb körű akció, hogy a lakóhelyükön egy állandó imaházat létesítsenek. 1919. november 16-ára alakuló közgyűlést szerveztek az Izraelita Süketnémák Országos Intézetének kis imaházában, ahol megalapították a „Budapesti VII., Bethlen téri Templomegyesületet”, melynek céljai tisztán körülhatárolhatóak voltak: „a hagyományos hitélet s vallásos érzület kielégítésére megfelelő állandó imaház tartassék fenn”; továbbá, hogy gondoskodjanak az itt élő fiatalok liturgiai oktatásáról, vallásos érzületük fejlesztéséről és ápolásáról, úgyszintén erejéhez és a szükséghez képest istápolja és gyámolítsa a kerülethez tartozó aggokat és elhagyottakat.¹

Az alapítóülés fényét emelte, hogy azon megjelent Kaszab Aladár (szül.: Kohn, 1868–1929) csavargáros, királyi udvari tanácsos, az intézet elnöke is. Dr. Adler Illés (1868–1924) Rumbach utcai főrabbi pedig magasröptű szónoklatot tartott.²

A Bethlen tér első rabbija

Az imaegyesület tagjai nem halogatták sokáig a vallási vezető kérdését, és az első rabbijukat már alig egy fél évvel később, 1920. március 10-én megválasztották dr. Schwarcz Benjámin (Benjámin Jáákov; 1879–1960 / 5720.

szíván 13.) személyében, aki addig a neológ hitközség vallástanáraként működött – beiktatásakor pedig azt ígerte, hogy „szívének minden dobbanásával, agyának minden gondolatával csakis a zsidó vallás megszilárdítását, mélyítését fogja célozni”.³

SCHWARCZ BENJÁMIN FŐRABBI

És Schwarcz rabbi szavaihoz híven látott munkához, s még beiktatásának évében, tavasszal megalapította a körzet ifjúsági csoportját,⁴ elkezdte az imaházi kóruszervezést és gondolt az intézményesített vallási életből sokszor kiszorult fiatal leányokra is és még 1920 őszén létrehozta a leányegyletet is.⁵

Arra pedig, hogy Schwarcz rabbi – vagyis az ifjúság nyelvén: „Béni bácsi” – mennyire kiválóan értett a fi-

atalság nyelvén, arra Baross Elemér (1900–1971) író, a rabbi egykori tanítványának visszaemlékezése is rávilágít:

„... új tancsi áll a dobogó előtt... szinte kisebb, mint Glauber, a csöpi... és olyan valószínűtlen, mikor azt mondja: – Ha megengedik, bemutatkozom, Schwarcz Benjámin vagyok az új hittantanár...”

Nem mondja, hogy doktor, nem mondja, hogy pap, az új tancsi volt, a megréfált... és aki jót mulatott ezen. Azt mondta: – Mi nagyon jóba leszünk. Ugyanis én is szeretem a tréfát. Sok jó viccet tudok. Nem tudom, azt ismerik-e? Megy a Grün a vonaton. Ez a Grün nagyon vallásos ember. Előveszi hát a vonaton az imakönyvét. Felnyitja. Olvasni kezdi benne azt a részt, amit a sátoros ünnepeken...

És elmesélte, hogy mi is a jelentősége a sátoros ünnepeknek. Csak az óra végén vettük észre, hogy mi történt. Az új tanár, a tancsi, észrevétlenül leadta az órát, az esedékes anyagot... mindenki figyelt... különben is... ennek a kis embernek a hangja melegített... a szeme mindig mosolygott...”⁶

Az elszánt és önzetlen munka pedig hamar meghozta gyümölcsét, a Talmud-Tórát ötven tanuló látogatta rendszeresen a templomegyületnek pedig 1926-ban már 1098 tagja volt, akik még nagyünnepekkor is igen szűkösön fértek el, ugyanis az imaházban csupán 265 állandó hely

volt, s az egyesület által az őszre berendezett imaházakban sem volt több 756 imaszéknél.⁷

„A nemzet ünnepe...”

Az egyesület növekvő létszáma és a tagok presztízse nem engedte tovább húzni az időt, mint 1927. október 16. vasárnap dele, amikor népes közönség előtt, az első sorokban számos politikai és hitközségi méltósággal letették a Bethlen téri zsinagóga alapkövét.⁸ Ekkor Schwarcz rabbi az alábbi szónoklatot intézte az ünneplőkhöz:

„Amit annyi esztendőn várva-várunk, ami után epedve epekedünk, a zsolttáros költő szavaival szólva: Vágyakozott és sóvárgott az én lelkem az Úrnak pitvarai után, íme ez órában Isten segítségével a megvalósulás felé indul. Azért örvendjünk és vigadjunk az Ő segítségének.

Izrael sok ezer esztendő történetében a templomépítés mindig sorsdöntő esemény volt. Az elsőt már a pusztában építették. Hajlékot emeltek Istennek ezüsből, aranyból és mindenfajta drágakövekből, mikor még maguk is hajléktalanok voltak, mikor reggel nem tudták, hogy hol hajtják este nyugovóra gondterhes fejüket. Ez a frígysátor vezette vissza Istenéhez az aranyborjú bűnetől megfertőzött népet és így az erkölcsi monoteizmusnak a nép lelkében való megerősödést jelentette. [...]

Mondjam-e még el nektek, hogy mit jelentett Izrael számára a diaszpórában a templom? Tudtátok valamennyien. Templom nélkül ma már emléke sem élne e sokat szenvedett népnek. Ezért végtelen a mi örömünk és határtalan a mi boldogságunk, hogy Isten kegyelméből egy monumentális templomot épített hitközségünk bölcs vezetősége e kerület zsidóságának.

De mi úgy érezzük, hogy ez nemcsak a mi ünnepünk, nem is csak a zsidóságé, hanem: Hálát kell hogy rebejjen Istenünknek az egész nemzet, mert mint bölcseink mondják: Ha tudnák a népek, hogy a zsidó templom mennyire javára és üdvére van az egész emberiségnek, körülbástyáznák azt védőfalakkal oltalmazó sáncokkal. Mert minden zsidótemplom

nemcsak a legtisztább vallási eszméknek, hanem az egyetemes emberszeretetnek és a legeszményibb erkölcsi tanításoknak megszentelt hajléka. [...] Mert a zsidó templomban soha gyűlölet vagy bosszú szava el nem hangzott. Azért kell, hogy e templom építése ne csak a mi örömünk legyen, hanem az egész nemzet ünnepévé váljon.”⁹

Késedelem az alapkövé árnyékában

Ám sajnos, a fenti, magasztos szavak nem törtek maguknak egyenes utat és nem sokkal később megrekedt az építkezés, melyre egy ízben – nem kevés keserű tónussal színezve – Kovács Hermann (1869–1935) az egyesület akkori elnöke a következőképpen emlékezett vissza:

„Volt már a Bethlentéren templom-építési alapkövetétel, zászlódíszszel, hatósági részvétellel, sok beszéddel, rezes bandával, fényképésszel és kocsonyázott halpaprikással garnírozva. Igaz, hogy nincs templomunk, de már az alapkö sincsen a helyén, mert felszedettük, hogy az épülő zsidó múzeumba telessük.”¹⁰

Kovács Hermann egyébként „exportáltan orthodox hagyományokon nevelkedett”, Miskolcra költözött fel Budapestre, ahol az egyik első tea-nagykereskedő lett. S jóllehet, a neológ hitközségben vállalt vezető szerepet, a közösségnek mindig is a konzervatívabb ágához tartozott, aki nem riadt vissza az erős szavaktól sem, hogy egyeseket visszatérítsen a zsinagóga padjaiba, illetve hogy büszke zsidóvá nevelje őket.¹¹

Imaház(ak)ból zsinagóga

A 20. század eleji Külső-Erzsébetvárosban – vagy az akkori, ragadványnevével élve Csikágóban – négy zsidó imaegyesület is volt a maga szerény kis helyiségeivel, azonban az VII. körzet volt az egyetlen, ahol Schwarcz beiktatása óta volt főrabbi, ám nem volt zsinagóga. A zsinagóga hiánya pedig olyan a méltatlan állapotához vezetett, mint hogy az őszi nagyünnepekkor ezrek imádkoztak a városligeti szabad ég alatt, mindenféle csavargó és csibész gúnyos kaca-

ja mellett, s már az hatalmas előrelépésnek számított, amikor 1906-tól kezdve rendszeresen kezdtek újévi és engesztelőnapra Isten-tiszteleteket szervezni a ligeti Iparcsarnokban.¹²

Azonban az oly hön áhított zsinagóga többek között fizikai korlátok miatt – nem volt ugyanis a környéken megfelelő, üres telek – sem valósulhatott meg kívülről látványos formában, s végül is az intézet régi, földszinti imaház kibővítése jöhetett csak szóba. Így aztán kívülről nem látványos, az épületen bal oldali szélén, a bejárat felett elhelyezett mózesi kőtáblákon és héber nyelvű bibliai idézeteken kívül nincsen a zsinagógára utaló jel. Az idézet magyarul a teljes mondatra kiegészítve így hangzik: „Ez a kapuja az Örök-kévalónak, [igazak járnak be rajta.]” (Zsoltárok 118:20.). Belülről viszont a főváros legszebb zsinagógái közé zárkozott fel.

Az átalakítás a híres zsinagógatervező Baumhorn Lipót (1860–1932) egyik utolsó alkotása, melyet vejével, Somogyi Györggyel (1893–1980) közösen készített. A kivitelező a neves Fejér és Dános cég volt, a szobrász-műkő munkák pedig Rákos Manó (1848–1930) szobrászművész utolsó alkotásai közül valók.¹³ A zsinagógában U alakban fut végig a női karzat, minek az ablakai, mint ahogy a földszinten is, színes ólomüveg berakásos, mind egyedi, melyek különböző bibliai jeleneteket, vagy ünnepi jelképeket ábrázolnak, s azokat egy-egy család adományozta.

A ZSINAGÓGA FŐBEJÁRATA (MILEV)

Chanuka utolsó napján, 1931. december 15-én, péntek délután fél 4-kor avatták fel a Bethlen tér új zsinagógáját. Az ünnepséget az intézet első emeletén ideiglenesen elhelyezett imateremben kezdték, ahonnan a Tóra-tekerceseket cserkészek kíséretében, baldachin alatt vitték át az új zsinagógába, ahol a menetet Baumhorn várta, a zsinagóga nemzeti színű szalaggal díszített kulcsát pedig egy kislány, Eppler Erzsike nyújtotta át piros bársonypárnán.¹⁴

Egységben az erő

A zsinagóga felavatásával egy időben az itteni közösség egyesült az úgynevezett „Bész Jiszroél Egyesülettel”, a külső-erzsébetvárosi zsidókat tömörítő másik imaegyesülettel. A Bész Jiszroél addigi rabbija, Mandel Samuel (Smuél Áser; 1875–1943 / 5704. tisri 5.) ekkor búcsúzott el közösségétől és bízta rá híveit Schwarcz rabbi jóságára,¹⁵ őt pedig a VI. templomkörzet (Aréna úti zsinagóga) rabbijának nevezték ki.¹⁶

A ZSINAGÓGA NAPJAINKBAN

Minden bizonnyal Kovács Hermann, fentebb említett vallási konzervatív felfogása is hozzájárult ahhoz, hogy a zsinagóga tradicionális szellemben lett kialakítva, így például a tóraolvasó emelvény, vagyis a bima a tér közepére került, illetve nem építettek be orgonát. Talán ezek miatt került ki valamikor a rendszerváltás után a zsinagóga falára, hogy „status quo ante”, habár a fentiek alapján egyértelműen kiderül, hogy ezt a zsinagógát is a pesti neológ hitközség építtette, csak éppen a konzervatívabb tagjai számára.

A Schwarcz rabbi által alapított Bethlen téri Ifjúsági Csoport élére

1935-ben¹⁷ a fentebb említett Mandel rabbi fia, dr. Mandel Miklós (később „Máté”-ra magyarosított; Micháél Cvi; 1906–1984 / 5744. támuz 16.) került, s idővel a segédrabbi funkciót is betöltötte. A két rabbi pedig a legnagyobb harmóniában dolgozott közösen, amit az is mutat, hogy 1940 nyarán az ifjú Mandel rabbi Schwarcz rabbi Ágnes (1917–2005) leányával kötött házasságot a Bethlen téren.¹⁸

A Bethlen tér a legvészesebb órákban

Az 1938/39-es zsidótörvények után megalakult az Országos Magyar Zsidó Segítő Akció (OMZSA), melynek végrehajtó szerve, a Pártfogó Iroda a Bethlen tér 2. szám alól kezdte meg széles körű szociális tevékenységét – sajnos, az időben előrehaladva, egyre kisebb befolyással – a nyomorgó zsidók ezrei között. 1944-ben a Nemzetközi Vöröskereszt „védelme” alatt szintén itt, az épület egy részében nyitották meg a II-es számú szükségkórházat, ahol ezrek élhették túl a vézskorszakot.

A kórház igazgatója a kiváló belgyógyász, a Szabolcs utcai zsidókórház főorvosa, dr. Biedermann János (1887–1967) volt, aki novemberben hősiessé módon tartóztatta fel a vérre szomjazó nyilas csúrhét – egy túlélő szemtanú szerint a következő párbeszéd zajlott le közöttük:

„– Mit keresnek itt?! Én vagyok a kórház igazgatója, enyém a felelősség, az én engedélyem nélkül senki sem lépheti át az épület küszöbét. Egyébként mit akarnak?

– A zsidókért jöttünk!

– Itt nincsenek zsidók, itt csak betegek vannak, azok pedig a Nemzetközi Vöröskereszt oltalma alatt állnak.”¹⁹

Biedermann doktor határozott fellépése teljesen megzavarta a fegyveres suhancokat, akik ekkor végül „beérték” az iroda kirablásával. Nem volt viszont ennyire szerencsés a nyilasok és sváb SS-legényekből álló – feltehetően a hírhedt Kun páter vezette – gyilkosok december 28-ai betörése, amikor mintegy egész napon át keresztül terrorizálták és rabolták ki az ittlévőket, majd

huszonnyolc fiatalabb férfit elhurcoltak, akiket később agyonlőttek.²⁰

A felszabadulás után

1945 tavaszán létrehozták a Deportáltakat Gondozó Országos Bizottságot (DEGOB), mely szintén itt rendezte be fő irodáját. A felszabadulást követő néhány évben ez a Bethlen téri néhány helyiség túlélők sokaságának lett reményteli kapaszkodója, ahol bizakodtak, hátha megpillantják valamelyik deportált vagy munkaszolgálatra hurcolt szerettük nevét a visszatérők között – Ják Sándor (1898–1980) újságíró, a DEGOB egy önkéntes segítője ekképp idézte fel az időszakot:

„Az emberek az udvaron kisebb-nagyobb csoportokban beszélgetnek. Türelmetlen hangok, izgatott

MÁTÉ MIKLÓS FŐRABBI

(FORTEPAN / BAUER SÁNDOR)

arcok, ideges mozdulatok, könnyes szemek... Mindenki kérdez: gyerekek, hitvestársak, szülők után érdeklődnek. Talán valaki találkozott valamelyik szívükhöz tartozóval... Egy idős, gettóból megmenekült házaspár könyörgi, hogy nézzem meg alaposan a fiuk fényképét, talán mégis találok vele. Nézem a képet, úgy teszek, mintha töprengenék, közben elolvasom a fénykép hátán: »A világ legjobb szüleinek, a fiuk, aki a világ legjobb gyermeke szeretne lenni, Józsi.« Szótlanul visszaadom a fényképet a világ legjobb szüleinek, akik hiába várják a világ legjobb gyermekét...”²¹

Mindeközben, a hatalmas embervesztések ellenére a Bethlen téri zsinagógának a hitközségben betöltött státusza tovább erősödött. Schwarcz rabbit az Országos Rabbitanács elnökének és országos főrabbinak nevezték ki, míg Máté rabbi

A JOM KIPURI ÓLOMÜVEG-KOMPOZÍCIÓ RÉSZLETE

egy ideig az Anna Frank Gimnázium igazgatója volt.

A zsinagóga felavatásának fél évszázados évfordulóján, 1981 telén Máté Miklós rabbi a következőt írta közösségről: „A Bethlen téri templomban nincsen kórus, de a hívők nemcsak áhítatosan imádkoznak, hanem áhítatosan énekelnek is. Éneklő gyülekezet a Bethlen téri templom. A hívők szívesen hallgatják a prédikációkat, valamint a művészi ihlettel előadott főkántori énekeket. Örömmel jelennek meg a szombat délelőtti talmudikus előadásokon, ahol a tanult anyaghoz, a felvetődő kérdésekhez mindenki hozzászólhat, elmondhatja egyéni véleményét. Ezek a Talmudtanulások ismertek, hírük az ország határain is túlterjedt. [...] Széles körű érdeklődés kíséri a Nőcsoport által rendezett kulturális megnyilatkozásokat.”²²

A Bethlen téri hit őrei

A második világháború utáni időszakban kántor volt a nagy tekintélyű liturgikus tudással rendelkező Szabolcs István (megh. 1985), aki élete végén a Visegrádi utcai orthodox imaházban funkcionált.²³ A Bethlen tér negyed évszázadon keresztül volt emblematikus kántora és előimádkozója Kesztenbaum Nándor (1898–1973), akinek *lejnolására* úgy emlékeztek vissza, hogy felolvasását még azok is megértették, akik pedig héberül nem beszéltek.²⁴

Kántor volt még a hajdúnánási születésű Róth Jenő (1919–1986), aki egykor a bodrogkeresztúri és miskolci jesivákban sajátította el azt a mély vallásosságot és hamisíthatatlan dalmvilágot, melyet a vészkorszakot túlélve oly önzetlenül örökített tovább a Rabbiképző Intézetben, majd legtöbbit a Bethlen téren és még egy rövidebb ideig a Dózsa körzetben.²⁵

A Bethlen téri hitélet oszlopos tagja volt 1977-től,²⁶ gyakorlatilag a halála napjáig Kálmán Tamás (1945–2022) főkántor, aki jeles magyar-zsidó kántordinasztiból származott, s liturgikus feladatai mellett a neológ Chevera Kadisa és a körzet elnöke is volt.²⁷ Testvérbátyja, Klein Ervin (1942–2020) főkántornak pedig elévülhetetlen szerepe volt a Bethlen téri gyermekkórus sikereiben, minek egyik kiemelkedő pillanata volt a kórus 1988-as NSZK-beli fellépése.²⁸ A Kálmán-Klein főkántorokkal egy időben a közösség megbecsült előimádkozója Sobel Sándor (1913–1994) volt.²⁹

A Máté Miklós rabbi halálát követő bő fél évtizedben Landeszmán György rabbi tartott ünnepi beszédeket, illetve végezte a rabbifeladatokat a különböző családi alkalmakkor,³⁰ majd 1991-től³¹ dr. Deutsch Róbert (Ávrahám Jehuda; 1956–2015 / 5775. év 20.) lett a közösség rabbija, aki emellett a neológ rabbinátus elnöke is volt. Deutsch főrabbival újabb lendületet vett a Bethlen téri hitélet elmélyülése, a hozzá köthető díszterem újabb teret nyitott a még szélesebb körű programok lebonyolításának, s miközben aktívan ápolta a múltat – működése alatt felújították az 1948-ban emelt mártíremlék-művet –, gondolt a jövőre is: játszótér rendezett be a zsinagóga kertjében. Halála után fia, Deutsch Péter vette át a zsinagóga vallási életének irányítását, aki hasonló lendülettel látja el az apjától örökölt nemes feladatokat. A Bethlen téri zsinagóga közössége azon kevesek egyike, ahol a szombati és ünnepi Istentiszteletek mellett minden hétköznapi reggel is imára gyűlnek össze.

¹ „Hirek – A budapesti VII. kerületben”, *Egyenlőség*, 1919. 38. évf. 24. szám, 18. old.; ² „Hirek – A Budapesti VII., Bethlen-téri Templomegyesület megalakulása”, *Egyenlőség*, 1919. 38. évf. 27. szám, 17–18. old.; ³ „Hirek – A VII. ker. Bethlen-téri Templomegyesület”, *Egyenlőség*, 1920. 39. évf. 12. szám, 14. old.; ⁴ „Hirek – A Bethlen-téri...”, *Egyenlőség*, 1920. 39. évf. 22. szám, 14. old.; ⁵ „A zsidó nők munkája a hetedik kerületben”, *Egyenlőség*, 1920. 39. évf. 47. szám, 9. old.; ⁶ Baross Elemér, „Csak elbűjt... – Béni bácsi emlékének”, *Új Élet*, 1960. 16. évf. 14. szám, 5. old.; ⁷ „Zsidó templomok és intézmények a fővárosban”, in: Kecskeméti Vilmos szerk., *Zsidó Évkönyv az 5688. bibliai évre*. Budapest: Magánkiadás, 1927/28. 203. old.; ⁸ „Hirek – A Bethlen-téri templom alapkövetéle”, *Egyenlőség*, 1927. 46. évf. 43. szám, 22. old.; ⁹ „Az Erzsébetváros új zsidó temploma”, *Egyenlőség*, 1927. 46. évf. 46. szám, 12. old.; ¹⁰ Kovács Hermann, „Hogyan épült fel a mi templomunk?”, *Egyenlőség*, 1931. 52. évf. 15. szám, 11. old.; ¹¹ „Három portré – Kovács Hermann”, *Egyenlőség*, 51. évf. 30–31. szám, 13. old.; ¹² „Hirek – A főünnepek”, *Egyenlőség*, 1906. 25. évf. 39–40. szám, 9. old.; ¹³ „Befejeződött a Bethlen-téri templom építkezése”, *Egyenlőség*, 1931. 52. évf. 9. szám, 8. old.; ¹⁴ „A Bethlen-téri új templom felavatása”, *Egyenlőség*, 1931. 52. évf. 14. szám, 6. old.; ¹⁵ „Az Erzsébetvárosi zsidóság nagygyűlése”, *Egyenlőség*, 1931. 52. évf. 15. szám, 12. old.; ¹⁶ „A pesti izr. hitközség közgyűlése”, *Egyenlőség*, 1932. 52. évf. 17. szám, 13. old.; ¹⁷ „Dr. Máté Miklós főrabbi 75 éves”, *Új Élet*, 1981. 36. évf. 17. szám, 3. old.; ¹⁸ „Házasság”, *Mult és Jövő*, 1940. 30. évf. 10. szám, 2. old.; ¹⁹ „Két kiváló orvos halála – Dr. Biedermann János”, *Új Élet*, 1967. 22. évf. 22. szám, 4. old.; ²⁰ Braham, Randolph L., *A népi társaságok politikája*. II. köt. Budapest: Belvárosi Könyvkiadó, 1997. 946.; 953. old.; ²¹ Ják Sándor, „Rendhagyó napló”, *Új Élet*, 1970. 25. évf. 7. szám, 6. old.; ²² Máté Miklós, „50 éves a Bethlen téri templom”, *Új Élet*, 1981. 36. évf. 23. szám, 2. old.; ²³ „Halálhíradás”, *Új Élet*, 1985. 40. évf. 2. szám, 8. old.; ²⁴ „Halálhíradások – Kesztenbaum Nándor”, *Új Élet*, 1973. 28. évf. 16. szám, 6. old.; ²⁵ „Róth Jenő”, *Új Élet*, 1986. 41. évf. 8. szám, 6. old.; ²⁶ „A Budapesti Izraelita Hitközség közgyűlése”, *Új Élet*, 1977. 32. évf. 16. szám, 1. old.; ²⁷ „Kálmán Tamás főkántor z’l”, *Új Élet*, 2022. *Új Élet*, 77. évf. 16. szám, 2. old.; ²⁸ „A Bethlen-téri zsinagóga gyermekkórusa az NSZK-ban”, *Új Élet*, 1988. 43. évf. 15. szám, 3. old.; ²⁹ „Hirek – Sobel Sándor 80 éves”, *Új Élet*, 1993. 48. évf. 6. szám, 5. old.; ³⁰ Vö. *Az Új Élet Bethlen téri körzet beszámolóival*; ³¹ „A pesti Chevera Kadisa ünnepe”, *Új Élet*, 1991. 46. évf. 5. szám, 4. old.

KILE

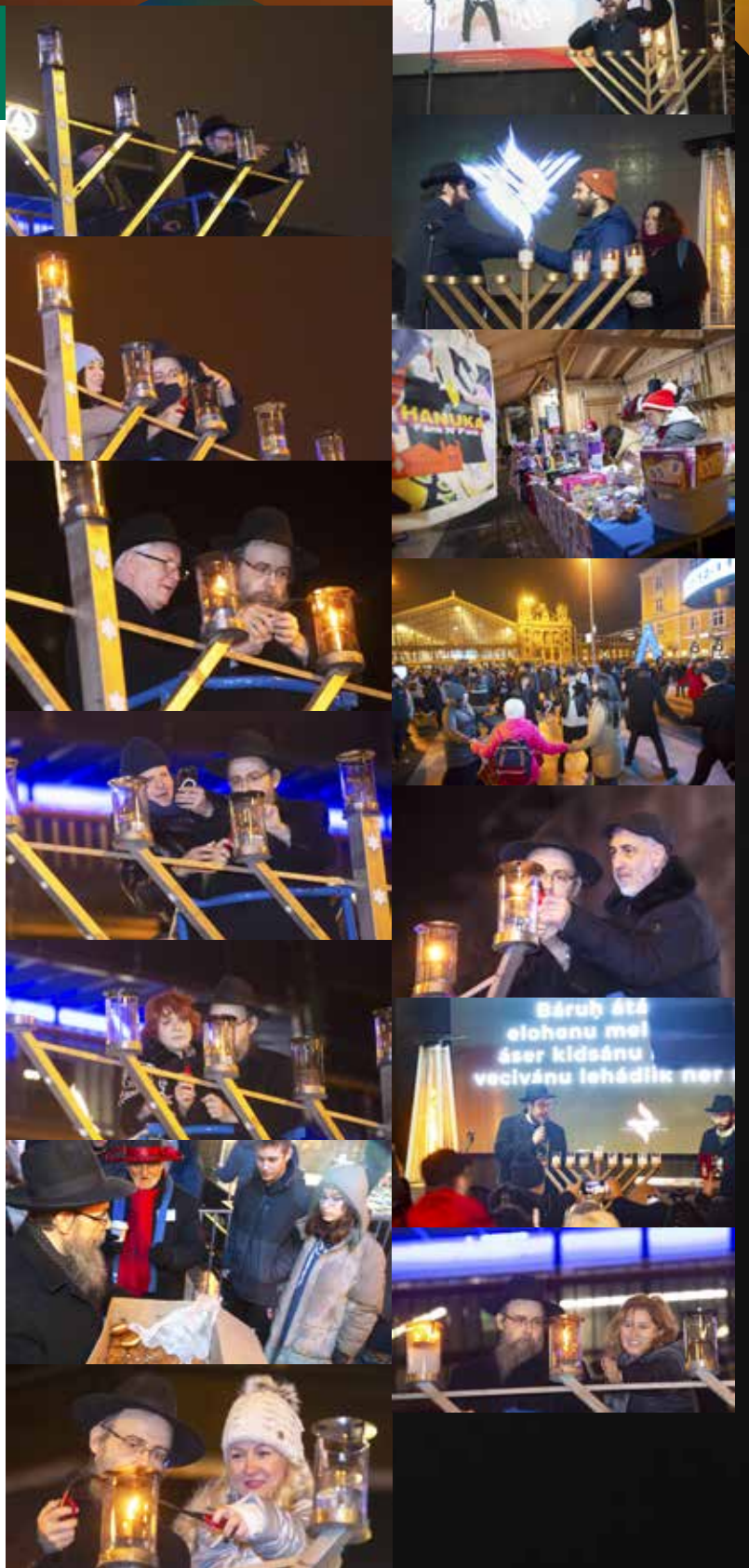
HANUKKALE

NYUGATI TÉR együtt győzni fogunk

Hanuka történetének keveset említett, mégis fontos üzenete az, hogy mekkora ereje van az összefogásnak: a közösségnek és közös értékeinknek. Most, amikor a gyilkos háborút kirobbantó terroristák és a nyugati világot eluraló pro-palesztin zsidógyűlölet egyszerre fenyegeti az Izraelben és a diaszpórában élő zsidókat, mindennél fontosabb, hogy összefogjunk és ellentétünket félretéve a közösség erejére támaszkodjunk.

A hanukai gyertyagyújtások és ünnepek jó alkalmat teremtenek arra, hogy egyszerre deklaráljuk vallási hagyományainkat és az összefogásunkat. Ezért is volt különösen meghatározó az idei Nyugati téri gyertyagyújtás, ahol a magyar zsidóság az összefogást, a politikusok és közéleti szereplők pedig a zsidóság melletti kiállásukat mutathatták meg.

Ebben az évben az EMIH rendezvényén gyertyát gyújtott és beszédet mondott *Oberlander Báruch* és *Köves Slomó* rabbi mellett a zsidó spektrum három legjelentősebb képviselője: *dr. Grósz Andor*, a *Mazsihisz*, *Keszler Gábor*, a *MAOIH* és *Mester Tamás*, a *BZSH* elnöke. A hazai zsidóság életét nagyban meghatározó szervezetek, mint a *Mazsók* és az *Élet Menete Alapítvány* vezetői is a Nyugati téren ünnepeltek. Az *CTeen* meghívására színpadra léptek a két legnagyobb zsidó ifjúsági szervezet, a *Somer* és a *Hánoár* képviselői. Jelen voltak művészek, mint *Fischer Iván* és *Hernádi Judit*, politikusok, mint pl. *Bósz Anett* főpolgármester-helyettes és *Szalay-Bobroviczky Vince* helyettes államtitkár. Diplomáták, többek között az Egyesült Királyság és Németország képviselőit... és a listát még bőven folytathatnánk, ám a legfontosabbak talán ők voltak, akik minden eddiginél nagyobb számban jöttek el, hogy közösen ünnepeljék a hanukát, a fény és a csoda ünnepét. Hogy kiálljanak a tűzök mellett és együtt imádkozzanak a háború sikeres lezárultáért.

IDOSZKÓP

HANUKAVÁSÁR együtt készültünk

Különleges programmal készülhettünk hanukára a Zsilip Központban a hanukát megelőző vasárnapon. Számos standnál lehetett beszerezni az ünnep kellékeit, a hanukijákat, kánócokat, gyertyákat, trenderliket és az ünnepi ajándékokat. A vásárolók emellett leadhatták azokat az adományokat (játékokat, könyveket és kóser nyalánkságokat), amelyeket az EMIH Hanukabox programján keresztül a Magyarországon rekedt vagy a háború miatt idemenekült családok gyermekeinek szántak.

Míg a szülők nézelődtek, addig a gyerekeket a CKids hanukai programjai várták, így az egész család tartalmas és vidám programmal készülhetett az ünnepre.

BALATONÖSZÖD adományokkal a gyerekek mosolyáért

Az október 7-i terrortámadás nyomán Izraelben több százezer embernek kellett elhagynia az otthonát. Azok közül, akik az országot is elhagyták a háború elől menekülve, sokan Magyarországon találtak ideiglenes otthonra. Közülük több százan Balatonöszödön lettek menedékre, az ukrán menekültek számára átalakított üdülőben. Az ő gyermekeik számára rendezett ajándékgyűjtést az EMIH szeretetszolgálat, a Cedek, hogy hanuka alkalmából meg tudja őket ajándékozni. Az ajándékok között kisbabáknak való holmiktól a plüssökön át a társasjátékokig minden korosztálynak való adomány volt. Ezeket a menekülttábor rabbija, az Ukrajnából érkezett Mendel Moskovitz szállította a Balatonra és adta át a közös hanukai gyertyagyűjtésen a gyerekeknek.

hanuka

KECSKEMÉT hanukai fények a téli fesztiválon

A kecskeméti Zsidóház hanukai ünnepségére a város főterén megrendezett téli fesztiválon került sor hanuka negyedik estéjén. A különleges eseményről a helyi sajtó is hírt adott.

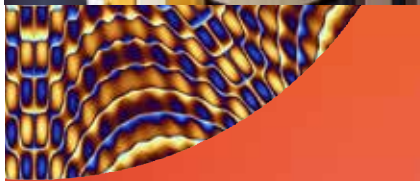
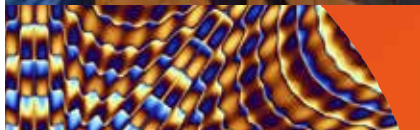
Az ünnepségen a helyi közösség tagjai és érdeklődő kecskemétiak mellett különleges vendégeket is fogadtak a Zsidóház vezetői, Radziner Shalom Ber rabbi és Radziner Chaya rebecen. Az ünnepségen a Shabbat Songs együttes hanukai és más zsidó dalokat játszott a résztvevők örömeire.

Az eseményen részt vett Prof. Dr. Sztachó-Pékáry István Kecskemét alpolgármestere és Szamler László önkormányzati képviselő is, akiket arra is felkérték, vegyenek részt a hanukai lángok meggyújtásában. Az EMIH-et Nógrádi Bálint, a hitközség gazdasági vezetője képviselte.

A beszédekben elhangzott, hogy Kecskemét mindig is büszke volt arra, hogy „a különböző vallási felekezetek örvendeznek egymás ünnepének, így most hanukát közösen ünnepelték zsidók és nem-zsidók egyaránt”.

Radziner rabbi az összegyűlteknak hanuka történetéről és az ebből levonható tanulságokról beszélt: „A katonai vereségek, győzelmek a feledés homályába süllyedhetnek, de a nyolc napig égő menóra – melyet több mint kétezer év óta minden évben meggyújtunk – látványa belevésődik az emberi lélekbe. Az ünnep az olaj csodáján kívül a Szentélyben újjáépített oltár felavatásának állít emléket.”

„Úgy tartják, a csodához isteni segítség kell, de ahhoz nekünk is tenni kell. Ezt mutatja, hogy a makabeusok sem tétlenkedtek, hanem meggyújtották az olajat. Tettek a csodáért” – zárta beszédét a fiatal rabbi.

hanuka

IDOSZKÓP

HANUKA A JÉGEN szikrák az éjszakában

A hanuka a jégen, vagy ahogy itt nevezzük, a hanukoresolya, sok helyen nagyon népszerű programja a nyolcnapos ünnepnek. Eilatban például az Ice Mall nevű jégpályán rendezik meg minden évben a helyi Chábád küldöttek. Idén turisták helyett elsősorban azoknak az izraelieknek, akiket a legnagyobb veszteségeket szenvedett településekről evakuáltak a déli városba. Az eseményen részt vett az egyik Gázából, a Hamász fogságából szabadult tús, Jágil Jáákov is, akit megkértek, gyújtsa meg a menóra lángjait. Míg a 12 éves fiú meggyújtotta a lángokat, a résztvevők, a terrort túlélők hagyományos hanukai dalokat énekelték és nem volt a jégpályán senki, aki ne a túsokra gondolt volna, köztük Jágil még mindig fogságban lévő édesapjára, Jáirra...

Ugyancsak a túsokra gondoltak Budapesten, ahol hosszú évek óta a patinás Városligeti Műjégpálya ad otthont a hanukai koresolyázó programnak.

Ilyenkor felnöttek és gyerekek egyaránt nagy örömmel róják köreiket a pálya közepén elhelyezett hanukija körül. Idén a jégpályán felragyogó hanukai fények közé közel 130 csillagszóró fénye is vegyült – a fényes szikrák az izraeli túsokra emlékeztettek, akik még mindig a Hamász fogságában vannak és akiknek sorsáról semmit nem tudunk.

RÁADÁS

Volt idén egy hely, ahol közel húsz év után először lobbanhattak föl a hanukai fények. Egy hely, ami ma a leg-sötétebb pontja a világnak és ahol több mint 130 testvérünk még mindig tús a gyilkosok kezében. Ez a hely Gáza.

Az izraeli hadseregben szolgáló lubavicsi küldöttek egy csoportja megszervezte, hogy több hatalmas hanukiját szállítsanak Gázába, amelyeket különböző helyszíneken állítottak föl, így pl. a Gáza északi részén található Beit Hanunban. Ezek a menórák, és sok más, a katonák által összeállított hanukija hirdette az ünnep csodáját és a zsidóság fényének győzelmét a terror fölött. A Tzach, a Rebbe által alapított ifjúsági szervezet izraeli szárnyának jóvoltából pedig személyes használatra szánt hanukijákat és fánkot osztottak szét a Gázában szolgáló katonák között az ünnep nyolc napja alatt.

LIEBMAN FLÓRA ÖSSZEÁLLÍTÁSA
FOTÓK: DEMECS ZSOLT, KELEN VIKTOR

Hanukatalizátor díjat NYERT A CTEEN

LIEBMAN FLÓRA írása

A CTeen a Chábád Lubavics mozgalom nemzetközi ifjúsági szervezete, amely a világ számos pontján kínál tartalmas időtöltést és közösségi élményt zsidó kamaszoknak és fiataloknak. A CTeen magyarországi csoportját 2021 óta egy fiatal amerikai küldött házaspár, Sophie és Tzemmy Bassman vezetik. Munkájukat idén Hanukatalizátor díjjal ismerte el a magyarországi zsidó közösség.

A magyarországi zsidóság „legközöségibb” díját, a Hanukatalizátor díjat „Élmény” kategóriában idén az EMIH ifjúsági szervezete, a CTeen Hungary kapta. A díjat egyéni ajánlások és a közösség szavazatai alapján ítélik oda. Ebben az évben hanuka hetedik estéjén a Bálint Házban adták át a díjat, amelyet a szervezet egyik vezetője, Sophie Bassman és egy CTeen-tag, Shlomovitz Roni vett át. Az Élmény kategóriában olyan szervezeteket és személyeket lehetett nevezni, akik „különleges élményekhez segítik hozzá a közösség tagjait, hogy a kötések a kultúránkhoz, kulturális hagyományainkhoz még erősebb közösséget hozzanak létre.” Emellett Tudás és Tett kategóriában osztottak díjat, valamint a Benjámín Óvoda óvónőjét, Langfeld Juditot életműdíjjal tüntették ki.

„Nagyon-nagyon hálásak vagyunk ezért a rangos díjért a Bálint Háznak és mindenkinek, aki ránk szavazott. Köszönjük a CTeen tagjainak, családjaiknak és a támogatóinknak a szeretetet, ami felénk árad. Nagyon sokat jelent nekünk” – mondta el kérdésünkre a CTeen másik vezetője, Tzemmy Bass-

man. A CTeen ezzel az eddigi legsikeresebb hanukai szezonját zárta. Saját hanukai ünnepségük mellett – amelyen ötvennél is több fiatal vett részt – társszervezői voltak a népszerű Hanukorcsolya programnak és házigazdaként vettek részt a Nyugati téri gyertyagyújtáson, más zsidó ifjúsági szervezeteket meghívva.

Immár ikonikussá vált Hanuka-trabantjukkal bejárták Budapest zsidó iskoláit és azokat a középiskolákat, ahova hagyományosan sok zsidó diák jár. Ezt a körutat évek óta különböző ünnepekhez kapcsolódóan megteszik. Az iskolák egyre szélesedő köre mutatja, hogy a zsidó diákok bátran és örömmel mutatják meg a hagyományait és vállalják fel zsidóságukat társaik előtt, az iskolák pedig nyitottak erre a fajta együttműködésre. „Több száz diákkal találkoztunk, hanukai zene mellett hagyományos játékokat játszottunk velük. Akinek szüksége volt rá, annak adtunk hanukiját és gyertyákat. Fánkot is osztottunk. Rengeteg örömet okozott ez a program ismét. Nagyon különleges volt.”

A Bassman házaspár szűk három év alatt ismert és népszerű ifjúsági szervezetté tette a CTeen Hunga-

ry-t, ami szoros baráti viszonyt ápol a többi magyarországi zsidó ifjúsági szervezettel. Együttműködéseik között szerepel más egyebek között az október 7-e után tartott közös ima és megemlékezés, melyen a Somerrel és a Hanoórral együtt vettek részt. Standjukat megtalálhattuk a Jom háácmáuti programon éppúgy, mint a Sólétfesztiválon. Mozgó szukkoti sátrakkal, hanukai kitelepüléseikkel jól ismertek már Budapest számos középiskolájában is.

„Az ünnepek végeztével már a jövőre tekintünk” – magyarázza Tzemmy. A tematikus sábátok és kisebb programok mellett a következő nagy kaland az évek óta hatalmas népszerűségnek örvendő New York-i utazás. Ilyenkor a Chábád mozgalom központjában, a New York-i Crown Heights-ban találkoznak a különböző országok CTeen csoportjai. Több ezer kamasz és fiatal gyűlik össze a világ minden pontjáról, hogy együtt töltsenek egy hosszú hétvégét, megismerjék egymást, a helyi közösséget és közös programokon vegyenek részt. A találkozó csúcspontja a Times Square-en tartott szombat esti program. Ilyenkor a Time Square-t, a pezsgő New York-i élet ikonikus részét zsidó fiatalok töltik meg, több ezres tömegben. A kivetítőkről a

Rebbe arca néz le a résztvevőkre és a levegőben tapintani lehet a zsidó büszkeséget. A hivatalos program mellett Tzemmy és Sophie arról is gondoskodik, hogy a csapatuk felkeresse New York legfontosabb turista látványosságait is.

Január, február, itt a nyár: a februári New York-i út után bár még rengeteg program következik, már a nyári tábor tervei is körvonalazódnak és más hosszabb távú tervek. *„Szeretnénk még több iskolával felvenni a kapcsolatot, hogy még több zsidó fiatalhoz jussunk el.”* A legnagyobb projektjük most a CTeen saját klubhelyiségének renoválása. A közösségi médiában időről időre betekintést engednek az előkészületekbe, amiben a cteenesek is aktívan részt vesznek. *„Elképesztő, örületes tempóban haladunk ezzel. Csodálatosan szép lesz és nagyon bulis, borzasztóan várjuk már.”* A CTeen klubhelyisége különböző programoknak ad majd helyet és találkozási pontként is szolgál majd.

Gasztronómia a frontvonalban: mit esznek Izrael védelmezői?

DÉNES ANNA írása

Az október hetedikéi rettenetes események nyomán Izrael hadba szállt a Gázában uralkodó Hamász terrorszervezet ellen. A zsidó állam példátlan módon néhány nap alatt több százezer tartalékost mozgósított, és ezzel együtt szükségszerűen mozgásba lendült a hátország is. Míg az otthonukból és megszokott életükből hirtelen kiszakított tartalékosok gyakorlatozni kezdtek és minden erejükkel arra koncentráltak, hogy ha eljön az idő, a lehető legjobb teljesítményt tudják nyújtani, a hátországból pillanatok alatt indultak meg a településeken vagy azok közelében elszállásolt katonák ellátásának hadműveletei.

Hadba lépnek a konyhák

A tette kész háziasszonyok bármit és bármekkora mennyiségben elkészítenek, sokszor még kérnie sem kell a katonáknak. Legyen szó reggeliről, ebédről vagy vacsoráról, hétköznapi vagy szombati étkezésről, egyszerű uzsonnáról vagy eljegyzési partiról – a lelkes önkéntes szakácsok, valamint a nem kevésbé lelkes és szintén önkéntes futárok már teszik is a dolgukat. A zsidó étkezési előírásokat korábban nem követő éttermek, pizzériák kóserolták ki a konyhájukat, hogy a vallásos katonáknak is tudjanak élelmet biztosítani, és adagok százazreit ajánlották fel adományba a behívott tartalékosoknak és a szolgálatban lévő katonáknak. Ahova pedig nem lehet elszállítani az ételt, oda némi adománygyűjtés után pizza-futárt küldenek vagy mozgó grillest, aki vállalja, hogy az egész egységet jóllakítja.

A hadtáp

Azoknak is enniük kell azonban valamit, akiknek ilyen vagy olyan okok folytán nem jut mindebből a jóból. Rájuk vár a „mánót kráv” (מנות קרב) – a harctéri ellátmány vagy hadtáp, ami, mint a neve is mutatja, arra való, hogy a fronton harcoló katonáknak energiát biztosítson azokban az időszakokban, amikor semmi más étel nem elérhető. A csinos kartondoboz négy főre elegendő élelmet tartalmaz, elsősorban különféle konzervek formájában, amit csak ki kell nyitni és máris ehető. A konzervdobozok természetesen nem maradhatnak a harctéren, a katonáknak a szemetet is magukkal kell vinniük.

A harctéri ellátmány jelenleg a kenyér mellett többek között konzerv tonhalat, kukoricát, kétféle babot, ananászt és olajbogyót tartalmaz, valamint földimogyorót, szezámagból és cukorból készült halvát és csokoládékrémet. Lehet benne töltött szőlőlevél, egész csicsriborsó és sós lében eltett padlizsán is. Az étkezéshez természetesen jár tányér és evőeszköz is (eldobható műanyagból), valamint papírszalvéta és egy kicsi, sokat szidott konzervnyitó is, valamint némi friss zöldség és gyümölcs.

A hadtáp alakulása

A híres-hírhedt „luf” (héberül: לוף), mely egyfajta löncshúst vagy vagdalt húst jelent és az angol meatloaf nyomán nyerte a nevét [lásd keretes írásunkat], ma már nem szerepel az étlapon, szerepét a tonhalkonzerv vette át. Ugyanígy búcsút mondtak a brit örökségként még sokáig megmaradt narancslekvárnak és teának is, valamint – a dietetikusi ajánlásoknak megfelelően megváltoztatott összetevők nyomán – kikerült a dobozokból a katonák kedvelt ízesítője is, a víznek málna ízt adó savanyú por is.

Egy időben kísérleteztek olyan, két évig hűtés nélkül eltartható készletekkel, melyekhez egy tasak tartozott, amihez vizet adva kémiai reakció lépett fel, és az étel néhány perc alatt felforrósodott, ám – bármilyen furcsán is hangzik – a szolgálatot teljesítő katonák nem szerették ezt az újítást, az étel nem volt elég ízletes, és hamar ki is kopott az adagokból. Egyes egységek, melynek tagjai rendkívül sok energiát használnak fel naponta, magas energiatartalmú gélt, energiaszeletet vagy más, hasonlóan kis méretű, ám tartalmas kiegészítőt is kapnak.

Az eredeti ellátmány doboza öt adagot tartalmazott, mert ennyien fértek be az akkoriban használatos Sherman-tankokba. Később egyes és tízes adagok is megjelentek, ma pedig – a Merkava-tank személyzetének megfelelően – négyszemélyes dobozok vannak forgalomban.

Különleges étkezési szempontok

A katonák ízlésén kívül természetesen számos egyéb dolog is meghatározó abban a kérdésben, hogy mivel töltik meg a kartonokat. Fontos, hogy az étel kóser legyen. Emellett az ára, az eltarthatósága és a súlya is szerepet játszik a döntésben. A legfontosabb pedig: a tápérték: fehérjék, szénhidrátok, zsírok, kalcium, vas stb. A tonhal például fehérjeforrás, a kukorica szénhidrát, a csokoládékrém és a halva pedig

– magas cukortartalmának köszönhetően – energiát ad. Ami bosszantó ebben a katonák számára a nagy súly és a cipelni való szemét mellett, az a konzervnyitó. Ugyanis nem található minden konzervdoboz tetején a könnyű kinyitásra szolgáló fülecske, így a katonák egy kicsi, éles eszközt is kapnak, amelynek segítségével – ha kellő mennyiségű erővel, ügyességgel és kitartással rendelkeznek – hozzájuthatnak az ebédjükhez.

Mivel az izraeli hadseregben nagyon sok vegetáriánus vagy vegán katonája is szolgál, természetesen az ő igényeiket is kielégítő harctéri adagokat is osztanak a katonáknak.

Sütés-főzés a harctéren

Ahol a helyzet megengedi, a katonák kreatívan is felhasználhatják az ételt, a tonhalat sokszor egy papírszalvéta és egy kis tűz segítségével megfűstölik a dobozában, vagy az olaját felhasználva sűtik meg a többi hozzávalót, hogy változatosabb és finomabb ételt kapjanak. Ha például megfűstölik a tonhalat, átpirítják az ananászkonzervet és a kukoricát a maradék olajon és hozzákeverik a kétféle babot – máris kész a harctéri chili. Ha a tonhal olaján megpirítják az egész csicseriborsót, hozzáadják az igencsak sós szőlőleveleket és meglocsolják némi tchinával – csodás egytálételt fogyaszthatnak. A lehetőségek száma nem végtelen, alap-

ját mindig a fűstölt tonhalból visszamaradt olaj adja, de mégis ízletesebb, mint a konzervdobozból kikanalazott zöltségek. Vannak, akik citromsavat vagy más ízesítőt hordanak maguknál, hogy azzal tegyék ehetőbbé a soha nem változó ízű konzerveket.

A Vaskardok elnevezésű gázai háborúban az elmúlt hetekben forradal-

Luf vagy lof: kibuci konzervek a brit katonák ételmezésében

A múlt század negyvenes éveiben, a második világháború idején a brit hadsereg a Brit Birodalom területén számos helyen bocsátkoztak harcba. Mivel nem volt biztonságos megoldásuk arra, hogy otthonról szállítsák a hadtápot a Közel-Keletre, az államalapítás előtti Palesztinában létesült kibucokban állították elő a szükséges élelmiszert. Ez igen jó hatással volt az éppen csak szárbaszökkenő élelmiszereparra.

Olyan konzerv élelmiszereket gyártottak a brit hadsereg katonái számára, amelyekről korábban még csak nem is hallottak a Szentföldön. Ezek közé tartoztak például a sűrű cukorszirupban eltett grapefruitgerezdek és a luf. A mandátum 1948-as lejártát és az államalapítást követően a britek kivonultak Izraelből. A számtalan harctéri vicc és gasztronómiai kísérlet alapjául szolgáló luf azonban maradt – egészen néhány évvel ezelőttig, amikor a katonák elégedetlenségének helyét adva tonhallal váltották fel azt.

A katonák köreiből ugyan nem volt népszerű, sőt idejét-

múlttá vált a vagdalt hús, ám a nemrég szabadon engedett Mia Leimberg kutyáját részben ez tartotta életben. A négy és fél kilós kiskutyát, Bellát a 17 éves lánnyal és édesanyjával együtt rabolták el a Hamász terroristái október hetediké fekete napján. Az emberrablók nem vették észre az állatot, így az a fiatal lánnyal maradhatott. A több mint ötvennapos fogságban, amikor a túsok maguk is alig kaptak ételmet, a kutyával is meg kellett osztani mindent, amihez hozzájutottak: rizst, tésztát, tojást, vizet. Időnként azonban harctéri adagok is érkeztek, benne a hagyományos luf, a vagdalt hús – Bella legnagyobb öröme.

mian új adagokat is bevezettek „vitézek kenyere csomag” (héberül: *erkát lechem ábirim* – ערכת לחם אבירים) néven. Naponta több tízezer ilyen csomagot osztanak ki, elsősorban azok számára, akik a legkeményebb harcokban vesznek részt a Gáza-övezeten belül. Ők a fent említett módon felmelegíthető ételt, levest, édes és sós rágcálnivalókat, szezámagból készült tchinát, tortillát, reggelizőpelyheket, cukrot, teát és kávét is kapnak. Azokhoz az egységekhez, melyek tagjainak még több energiára van szüksége, fehérjeszelet, cukorka, szárított gyümölcs, energiaszelet, sütemények, rágógumi és magas energiatartalmú gél is érkezik. Kísérleteznek továbbá különleges, a harctéri körülményekhez alkalmazott húsos szószokkal, szendvicsekkel és rántott hússal is, illetve a vegán katonák számára növényi alapú helyettesítővel.

Különleges odafigyelés

A katonák ételmezéséért felelős szervek néhány hetente felméri a reakciókat és az igényeket. Ennek megfelelően különféle csípős szószokat: chilit, barbecue-t, illetve az izraeliek asztaláról soha el nem maradó tchinát (tahinit) is adnak az adagokhoz. Az ételhez biztatás is jár: a csomagoláson például a *jáchád nenácéach* (יחד ננצח) – együtt győzni fogunk jelmondat szerepel, a dobozokra pedig ráírják, hogy „szeretettel”.

Mivel a zsidó állam zsidó értékeken nyugszik, bár a harc szombatán sem áll meg, a hetedik napon a katonák is különleges adagokat élvezhetnek: bárcsaszt, egy kis üveg szőlőlevet, édes és sós rágcálnivalókat és süteményeket. A hideg be-

MISPÓHE

álltával az adagok is változni fognak, ígérik az illetékesek.

Hátországai menü

Mint fent említettük, a katonák ellátását részben a hátság biztosítja. Az egyes településeken vagy a közelükben állomásozó katonák számára az egyszerű polgárok konyhájában készülnek tartalmas reggelik és vacsorák. Micpe Jerichóban például hetekig állomásozott kilencven tartalékos katona, akiknek a hadsereg által nyújtott szerény élelmiszer-adagját a helyi közösség tagjai egészítették ki ebben az időszakban. Az alulról indu-

ló szerveződésben nagyon sokan vettek részt és ahogy múltak a napok, kialakult egyfajta napi rutin: kiderült, hogy kinek miből és mennyit kell készítenie ahhoz, hogy mindenki jól lakhasson. A reggelin kívül többnyire vacsora készült, nagy ritkán ebéd. A vacsora sokféle lehetett: az egyszerű sült krumpli-virslisaláta kombinációtól az egy-egy magánszemély vagy cég által finanszírozott grillhúsokig, amit a közösség tagjai hatalmas tál salátákkal egészítettek ki.

A reggeli azonban viszonylag állandó volt. Mire volt tehát szükség egy

reggelihez a katonaságtól kapott szellett kenyéren és az izraeli háztartásokból elmaradhatatlan cottage-en, vagyis túrón kívül? Kellett kenyérféle, tejtermék, tojás és zöldség. Meg persze tea és kávé. Egy átlagos napon készült 60-70 házi zsömle, 3-4 zöldségtál (20 uborka, 20 paradicsom, 10 kaliforniai paprika), 90 keménytojás vagy ugyanennyi tojásból rántotta, illetve saksuka (izraeli tojásos lecsó), továbbá kellett 4-6 doboz különféle túró, egy kiló sajt és három liter tej is. Az ételnek fogyasztásra készen reggel hétre kellett a megjelölt helyre érkeznie.

ROZMARINGOS-FOKHAGYMÁS ZSÖMLE

tojásmentes, párve

Hozzávalók: 2 kg 80%-os liszt; 6 ek. instant élesztő; 2 ek. cukor; 8 kk. só; 3 ek. szeszámag; ½ pohár (150 ml) növényi olaj; 4 pohár (1,2 l) víz. A tetejére: egy kevés víz és szeszámag. A megkenéshez: fél pohár olívaolaj, ¼ kk. só, 2 gerezd fokhagyma, 2 rozmaringág vagy fél pohár olívaolaj, ¼ kk. só, 2 gerezd fokhagyma és záátár fűszerkeverék

A lisztet nagy, legalább tízliteres tálba szitáljuk. Az élesztőt a cukorral feloldjuk egy pohárnyi vízben. A liszt közepébe mélyedést készítünk, a sót és a szeszámagot a szélére, a mélyedéstől távolra kanalazzuk. A kissé felfuttatott élesztőt a mélyedésbe töltjük, hozzáadjuk a maradék vizet és az olajat. Egy picit megkeverjük, hogy sűrűn folyós tésztát kapjunk, majd 10-15 percig letakarva pihentetjük, míg a közepén levő folyadék tetején megjelennek a buborékok. Ekkor jó alaposan meggyúrjuk, majd minden oldalán megolajozzuk a tésztagombócot és konyharuhával letakarva legalább két, legfeljebb öt órában át kelesztjük. Mielőtt elkészítjük a zsömléket, áldást mondunk és chálát veszünk a tésztából. Ezt követően ököl nagyságú adagokat szakítunk le a megkelt tésztából, megsodorjuk és csomóra kötjük. A zsömléket

sütőpapírral bélelt tepsikre sorakoztatjuk, 20-30 percig kelesztjük, majd egy kevés vízzel megkenjük és szeszámaggal megszórjuk őket. Ha valaki fényesebb zsömléket szeretne, víz helyett felvert tojással is megkenheti a tetejüket. 180 fokra felforrósított sütőben 20-23 perc alatt készre sütjük a péksüteményt. Eközben az olajat az összetört fokhagymával és a sóval kicsi lábosba töltjük. Ha rozmaringot használunk, akkor az is belekerül a lábosba és nagyon alacsony lángon 5-6 perc alatt összeemelegítjük a fűszereket az olajjal. Vigyázzunk, mert a fokhagyma könnyen megég. A sütőből kivéve a zsömléket azonnal megkenjük a fűszeres olajjal. Ha rozmaring helyett záátár (izsóp) fűszerkeveréket használunk, akkor megkenés után alaposan szórjuk meg vele a zsömléket.

SAKSUKA (8 adag) párve, gluténmentes

Hozzávalók: 2 nagy fej hagyma; 4-5 gerezd fokhagyma; 2 kaliforniai paprika (piros vagy narancs-sárga); 4 paradicsom; 1 kg aprított paradicsom (konzerv); olívaolaj. Fűszerek: só, bors, pirospaprika, római kömény, őrölt kurkuma, ízlés szerint; 4 tojás. A díszítéshez: friss petrezselyem

A hagymát felaprítjuk és egy széles, nem túlságosan mély edényben az olajon üvegesre pároljuk. A túzról lehúzzuk, pirospaprikát adunk hozzá, és alaposan elkeverjük, majd újra visszatesszük a tűzre. A paradicsomot és a paprikát apróra kockázzuk, a fokhagymát áttörjük és az összes zöldséget a hagymához adjuk a konzerv paradicsommal és a fűszerekkel együtt. Felforraltuk és kis lángon, fedő alatt körülbelül fél óra alatt készre főzzük. A tojásokat egyenként pohárba törjük, és megvizsgáljuk, ne-

hogy véresek legyenek. Egyesével óvatosan a forró saksukába engedjük a tojásokat, hogy ne pukkanjon ki a sárgájuk és addig főzzük, amíg a tojások kissé átfőnek. Felaprított petrezselyemmel díszítve tálaljuk.

Ötlet: amennyiben ennél nagyobb mennyiség készül, úgy az elkészült saksukát töltsük nagy tűzálló tálba, a tojásokat egymástól egyenlő távolságra tegyük a masszába, majd 200 fokra előmelegített sütőben néhány perc alatt süssük készre az ételt.

Hogyan győzte le medvetánccal a spólai nagyapó a kozákokat?

DÉNES ANNA meséje

Volt egyszer valahol Oroszországban egy zsidó fogadós, nevezzük mondjuk Jánkelnek, mert az igazi nevét nem őrizte meg a történelem. Nem panaszkodhatott, jól ment a sora, a fogadója egy forgalmas út mentén állt a város szélén és sokan megfordultak arrafelé. A fogadóban tiszták voltak a szobák, kényelmesek az ágyak, Jánkel bőséges vacsorát szolgáltatott fel és mindenkihez volt egy-két jó szava, ezért az utazók szívesen szálltak meg nála. A fogadós és népes családja szépen megélt a keresetből, mindig jutott bőven a saját asztalukra is étel és nem kellett fukarkodniuk az adománnyal sem. A fogadó épült-szépült, egyre többen szálltak meg ott. Jánkel egy napon elhatározta, hogy újabb szárnyalással bővíti az épületet, mert szinte már nem volt elég szobája a sok vendég számára. Ezért aztán kölcsönért fordult a helyi földesúrhoz, aki nyugodt szívvel adott is neki, mivelhogy tudta, hogy Jánkelnek lesz miből fedezni a tartozását.

Ekkor azonban beütött a baj, hogy miféle, arról nem emlékeznek meg a kalendáriumok. Elég az hozzá, hogy a mi fogadósunk egyik napról a másikra elvesztette a vendégeit és a vagyonát is. Elérkezett a nap, amikor vissza kellett térítenie a kölcsönt a földesúrnak, de bizony egy árva garas nem sok, annyit sem tudott adni neki. A földesúr dühbe gurult, és azon nyomban se szó, se beszéd, bedobatta szegény hősünket egy mély verembe. Most aztán bajban volt Jánkel. De még nagyobb bajba került, amikor néhány nap múlva kihirdették fölötté az ítéletet: csak akkor szabadulhat, ha legyőzi a környék legjobb kozák táncosát, és tovább marad talpon, mint ő. De nem akárhogy kellett megmérkőznie, hanem medvebundába öltöztetve.

Tudvalevő, hogy a medvebunda meleg és nehéz, ráadásul a verembe dobott raboknak nemigen adnak enni és inni. Így aztán Jánkel igencsak bűnnek eresztette a fejét, mert tudta, hogy innen nem menekülhet, az erős és friss kozák táncost sehogyan se tudja majd legyőzni étlen-szomjan, legyengülve, a hatalmas medvebundában.

Élt azonban a környéken egy neves, csodatevő hírében álló rabbi, Árje Leib, akit a spólai nagyapónak is neveztek. A spólai nagyapó ráadásul rendkívül tehetséges táncos is volt. Az a hír járta, hogy nem más tanította meg a világ minden tánclépésére, mint Élijáhu hánávi, Illés próféta. Eljutott a fülébe Jánkel dolga, és azon gondolkodott, hogy hogyan segíthetne rajta. Gondolkodott éjjel, gondolkodott nappal, míg végül, éppen a medvetánc kitűzött napja előtt, rájött a megoldásra. Amikor leszállt az este, ellátogatott a veremhez. Jóféle vodkát húzott elő a kabátjából és beszédbe elegyedett az őrral. Az őrszomjas is volt, fázott is kissé, örömmel fogadta hát az italt. Addig-addig, amíg többet nem ivott a kellesténél. Mit tagad-

juk, a strá- zsa alaposan felöntött a garatra, pislogott néhányat, és már hortyogott is. Erre várt a spólai nagyapó. Előhozta a közelben elrejtett létrát, halkán leereszkedett, és rávette a rémült Jánkelt, hogy csendesen másszon fel, húzza fel a létrát, rejtse el az út mentén, és fusson haza, amilyen gyorsan csak tud.

Másnap reggel jöttek Jánkelért a földesúr szolgálói, hanem akkor már a spólai nagyapó ült a veremben, szemébe húzott sapkával, Jánkel piszkos ruháiban. Felhúzták a veremből, medvebundát adták rá, és vitték a földesúr elé. Mindenki nevetett a medvebundába bújtatott emberen, de nem sokáig nevettek! Ahogy a zenekar húzni kezdte a talpalávalót, hamarosan kiderült, hogy a medvebundás öregember jobban táncol, mint a hetyke kozák úrfi. A zenészek húzták, a táncosok ropták. Már a zenekar is elfáradt, de a rebbe még mindig járta a táncot, de nemcsak táncolt, hanem még énekelt is hozzá szemtelenül: „hopp, kozák” – dalolta. A kozák végül nem bírta tovább, fáradtan esett össze, úgy kellett összeszedni s ölben hazavinni. A spólai nagyapó legyőzte őt. Így mentette meg táncával egy zsidó életét.

A ZUHANÓ REPÜLŐN NINCSENEK ATEISTÁK

STEINER ZSÓFIA írása

Azt mondják, egy zuhanó repülőgépen nincsenek ateisták. Az október 7-i támadás az egész zsidó nép számára gyors zuhanást és kemény becsapódással járó földet érést jelentett. Megrendült a bizalom az izraeli sérthetetlenségben, a politikai elitben, a nőjogi szervezetekben, a #metoo mozgalom vezéralakjaiban, majd az amerikai elit egyetemeken – hát, összességében nagyjából az egész világban.

Egész életemben kiálltál a kisebbségéért, felvonultál a meleg jogaiért, a feketék jogaiért, sőt talán a palesztinok jogaiért és a kétállami megoldásért? Akkor most kénytelen voltál rádöbbsenni, hogy értünk viszont nem állnak ki a harcostársaid. Zuhan a géped! Hittél a Vöröskeresztben, az ENSZ-ben, a józan észben? Tévedtél. Azt gondoltad, nincs lejjebb? De van. Zuhanás és bámmmm! Becsapódás. És most ülsz a romokon és azon gondolkodsz, merre tovább... Nos, úgy tűnik, egymás felé és a hagyományokhoz vezet az út.

Izraelben az elmúlt években rettenetesen kiéleződtek az ellentétek. Vallásos cionista, háredi, nem vallásos, jobboldal, baloldal, Tel-Aviv–Jeruzsálem, egy állam, két állam... vége-hossza nem volt az ellenségességnek. Október 7. iszonya elnémította ezt, az emberek egymás felé fordultak, egymásba kapaszkodtak és az égre néztek: Örökkévaló, védjél meg bennünket... Mint mondtam, a zuhanó gépen ugye nincsenek ateisták.

És nem csak Izraelben, hanem az egész világon. Noha érthető, hogy Nyugat-Európában, a robbanásszerűen növekvő antiszemitizmus közepette vannak, akik leveszik a mezuzát az ajtóról és eltávolítanak minden látható jelet, ami a zsidósághoz köti őket, úgy tűnik, többen vannak, akik most lépnek elő a rejtőzködésből. A *chabad.org* felmérése szerint az amerikai zsidók 85 százaléka október 7. óta közelebb érzi magát a zsidó közösséghez és erősödött a zsidó identitása. A világon mindenütt szóferek százai dolgoznak, hogy elegendő tfilin és mezuzá készüljön, hogy mindenkinek jusson, aki csak szeretné fölvenni, hogy ezzel nyilvánítsa ki a zsidó néphez tartozását és biztosítsa spirituális védelmét egy micva által. Még a nem vallásos izraeli katonák között is rengetegen fölveszik az imarajtokkal a ciceszt (természetesen a katonaság zöld színében) és mindenhol terepszínű kipákat horgolnak számukra az ügyes kezűek. Mert a mezuzák és tfilinek mellett erre is igény van.

Sosem látott számban vonulnak be cháredi katonák. Ott, ahol nemrég még szégyen volt, ha a család fia katonának állt, ma ünneplő tömeg várja az egy-egy napra hazatérőket. Sosem látott számban kerülnek fel mezuzák nem-vallásos családok ajtajaira. Ott, ahol nemrég még furán néztek a tradicionális „ajtónállóra”, ma mindenki magától értetődően érinti és csókolja meg a tokot, ha áthalad az ajtón.

Egy zuhanó repülőn nincsenek ateisták. Magától értetődik, hogy a gyomorszorító zuhanás közben rémülten fordulnak az utasok a pilóta felé, hogy megtudják, mi fog történni, még akkor is, ha eddig úgy vélték, nincs is rá szükség, a modern technológiák mellett egy gyerek is elvezeti a gépet. Természetes, hogy zuhanó gépben az utasok a mellettük ülőbe kapaszkodnak, akkor is, ha 10 perccel korábban még morogtak a túl hangos rágózása miatt. Amikor lenyílnak az oxigént biztosító maszkok, az az utas, aki remegő kezével nem tudja magára venni a sajátját, természetes, hogy elfogadja a mellette ülő segítségét, hiába zajlott köztük eddig adáz csata a karfáért. És amikor már nincs mit tenni, akkor az Örökkévalóhoz fordulnak kegyelemért.

Megannyi fotó, videó, beszámoló magasztalja ezt a tendenciát és fakaszt megfagyott könnyekre minket. De micsoda ára van ennek a békülésnek... Nehezen birkózom meg ezzel az ellentmondással és azt kívánom, bárcsak az iszonyú zuhanás nélkül jutottunk volna erre a szintre. És főleg félek, hogy a kemény landolás után hirtelen nem fogunk már emlékezni, hogy hova kaptunk, kihez fordultunk, amikor bajban voltunk. Vannak már ennek jelei, pedig nagyon nem kéne elfelejteni.

IDŐSKOR másként!

Biztonság

Biztonságot keres?
Várják az Olajág
Otthonok!

Az Olajág Otthonok

- ♦ önálló apartmanokkal,
- ♦ a napi terhek átvételével - mosás, főzés, takarítás stb.
- ♦ elhivatott, hozzáértő szakemberekkel,
- ♦ széles körű gondozási és egészségügyi szolgáltatásokkal,
- ♦ napi 24 órás ápoló személyzettel,
- ♦ helyben működő intézményi orvosi ellátással,
- ♦ rendszeres szakorvosi felügyelettel,
- ♦ gyógytorna, gyógymasször, sószoza, uszoda és egyéb egészségmegőrző szolgáltatásokkal,
- ♦ napi ötszöri, dietetikus által összeállított, menüválasztásos és kóser étkezési lehetőséggel,
- ♦ támogató közösséggel,
- ♦ széles körű program- és önmegvalósítási lehetőséggel **várja Önt!**

hallgass minket

Podcastek mindenkinek, mindenhol.

facebook

zsido.com

Spotify

YouTube

Apple

Hidas Judit és vendégei a műsorban megmutatják, hogy a zsidó vallásnak milyen naprakész, modern válaszai vannak a hétköznapi élet problémáira.

A Kövesd a rabbit részeiben Köves Slomó vezető rabbi Szilágyi Szilárd párkapcsolati tanácsadó, szexológussal beszélget. Új adások hétről hétre, csütörtökönként jelennek meg.

Zsidó. Élet. Forma.
Megyeri Jonatán rabbi évek óta futó podcastje betekintést enged a zsidó élet titokzatos kulisszái mögé.

